

LKAB-konflikten i politisk press

Christer Thörnqvist

C-uppsats vid Göteborgs Universitet, Historiska institutionen,
vårterminen 1986

TÄNT VAR'E HÄR!

(Ur SvD 20.1.1970)

Innehållsförteckning

Uppsatsens syfte och frågeställningar	1
Inledning.....	1
Syfte	1
Frågeställningar	1
Metod och källor	3
1. Den samhälleliga bakgrunden	4
2. LKAB-konflikten	7
Strejktombrottet.....	7
Bakgrund	7
Kraven	9
Strejkförloppet.....	9
Strejkvågen.....	10
Konspirationsteorin	11
Resultat av strejken	12
3. Behandlingen av vilda strejker i riksdagen	13
Sammanfattning och slutsatser.....	16
4. LKAB-konflikten i politisk press	17
4.1 Arbetet.....	17
4.2 Dagens Nyheter	19
4.3. M-L-Gnistan.....	21
4.4. Norrskens-flamman.....	23
4.5. Svenska Dagbladet	26
Jämförelser mellan pressmaterialet	29
Behandlingen av de vilda strejkerna som fenomen.....	30
Referenser.....	32
Tryckta källor:	32
Litteratur:.....	32
Litteraturpresentation.	32

Uppsatsens syfte och frågeställningar

Inledning

När Jörgen Westerståhl ett år efter LKAB-konflikten lade fram sin undersökning om hur strejken behandlats i massmedia skrev han bland annat följande: ”På tidningarnas ledaravdelningar skall uppenbarligen inga opartiskhetskrav tillämpas.”¹ Westerståhl undersökte främst det rena nyhetsmaterialets objektivitet. Att objektivitetskrav inte kan ställas på en ledaravdelning betyder naturligtvis inte att ledarsidorna skulle vara mindre intressanta. Här finns medvetet politiska – ofta partipolitiska – kommentarer och analyser till händelserna.

Syfte

Mitt övergripande syfte är att undersöka hur politiskt färgad dagspress behandlade LKAB-konflikten och de andra vilda strejker som utbröt och förlöpte parallellt med denna.

Denna fråga måste dock sättas in i ett större sammanhang. För att få en uppfattning om förutsättningarna för en strejkvåg har jag också som syfte att undersöka vilka materiella och politiska förutsättningar som fanns för vilda strejker dels i samhället i stort och dels på den enskilda arbetsplatsen. (Här inskränkt till LKAB.)

Dessutom är mitt syfte att undersöka hur vilda strejker behandlades i riksdagen före och under gruvarbetarstrejken.

D.v.s. av folkvalda företrädare för de politiska inriktningar som tidningarnas ledarsidor bekänner sig till.

Frågeställningar

De frågeställningar jag utgått ifrån är följande:

1. *Vilka förutsättningar för vilda strejker fanns i samhället?*
 - a. Vilka förutsättningar fanns i samhällets ekonomiska och materiella struktur?
 - b. Vilka förutsättningar fanns i arbetarklassens sociala förhållanden?
 - c. Vilka förutsättningar fanns i politiska och inomfackliga förhållanden, och i den fackliga organisationens förhållande till motparten, arbetsgivarna?
2. *Vilka förutsättningar fanns för en vild strejk vid LKAB?*
 - a. Vilka förutsättningar fanns i företagets materiella och ekonomiska struktur?
 - b. Vilka förutsättningar fanns i gruvarbetarnas sociala förhållanden och i deras förhållanden i arbetet?
 - c. Vilka förutsättningar fanns i förhållandet mellan gruvarbetarna och deras fackliga organisation, Gruvindustriarbetareförbundet?
3. *Hur behandlades vilda strejker i allmänhet och gruvarbetarstrejken i synnerhet i riksdagen året innan och under LKAB-konflikten?*
4. *Hur behandlades den pågående LKAB-konflikten på ledarsidorna i politiskt bunden dagspress?*
 - a. Hur behandlades de agerande, d.v.s. strejkande, fackliga organisationer, företagens representanter och SAF?
 - b. Gjorde tidningarna några direkta ställningstaganden för eller emot de olika

¹ Westerståhl, *LKAB-konflikten i Radio/TV och dagspress*, sid 2.

- agerande?
- c. Hur behandlades de vilda strejker som bröt ut under LKAB-konfliktens gång?
 - d. Hur behandlade tidningarna vilda strejker som fenomen?
 - e. Vilka orsaker angavs till de vilda strejkerna?
 - f. Förändrades tidningarnas inställning i ovan presenterade frågor 4a-e under konfliktens förlopp?
 - g. Framför tidningarnas ledarskribenter sinsemellan olikartade uppfattningar vad gäller svaren på de ovan presenterade frågorna?
 - h. Överensstämmer tidningarnas åsikter med partivännernas i riksdagen?
 - i. Överensstämmer tidningarnas analyser av strejk och bakgrund med vad som framförts i den vetenskapliga litteraturen, d.v.s. svaren på fråga 1?

Metod och källor

För att svara på vilka förutsättningar som fanns i samhället för vilda strejker har jag endast refererat olika orsaker framträder i ett urval av vetenskaplig litteratur.

För att svara på vilka förutsättningar som fanns för en vild strejk vid LKAB har jag refererat olika orsaker som framträder i litteratur om LKAB-konflikten.

För att svara på hur vilda strejker behandlades i riksdagen har jag gått igenom propositioner och motioner åren 1969-70 och hur de behandlats i utskotten, och vilka beslut de lett till. Jag har också gått igenom interpellationer, enkla frågor och den remissdebatt som hölls under gruvarbetarstrejkens slutskede.

För att besvara hur LKAB-konflikten behandlades av ledaravdelningarna i politiskt bunden press har jag undersökt ledarmaterialet i 4 morgontidningar av olika politisk färg mellan den 9. dec. 1969 (strejkutbrottet) och den 4. feb. 1970 (återgången till arbetet). Samtliga ledaravdelningar hade förutom helt egna kommentarer även kommentarer till annan press. Här har jag gått efter regeln inte ta med sådana kommentarer då de endast använts till att kommentera annan press. Däremot har jag använt dem då de tagits som utgångspunkt för egna kommentarer till den behandlade händelsen. För att få större politisk spridning har jag också undersökt *M-L-Gnistan*, trots att denna inte är någon dagstidning.

De tidningar jag använt är följande:

Arbetet (s) eftersom den var A-pressens största morgontidning Utkom 6 dagar i veckan.

Dagens Nyheter (fp) eftersom den var den största liberala morgontidningen. Utkom 7 dagar i veckan.

M-L-Gnistan (KFML) eftersom den var partiorgan för KFML. Tidningen utkom en gång i månaden - utgivningsdag den 15. – så jag har använt nr. 12-1969, nr. 1-1970 och nr. 2-1970. För att få tillräckligt stort material har jag gått igenom allt som står om LKAB-konflikten och de parallellt löpande strejkerna i tidningen.

Norrskens-Flamman (vpk) eftersom den var en av vpk:s två största dagstidningar. I detta sammanhanget är den intressantare än den andra – *Ny Dag* – eftersom *Norrskens-Flamman* hade större spridning i malmfälten, händelsernas centrum. Utkom 6 dagar i veckan.

Svenska Dagbladet (m) eftersom den var moderata samlingspartiets största morgontidning. Utkom 7 dagar i veckan.

För ett redovisa undersökningen har jag först refererat innehållet i tidningarnas ledarmaterial var för sig. Referaten är kronologiska, för att se eventuella linjer eller förändringar i tidningarnas behandling av konflikten. Varje referat avslutas med några tänkbara slutsatser. I ett särskilt kapitel har jag sedan jämfört tidningarna med varandra.

I kapitel 2 har jag även gått utanför mina frågeställningar och med hjälp av litteratur om LKAB-konflikten gjort en ramberättelse om strejken.

1. Den samhälleliga bakgrunden

När Lagen om kollektivavtal och Lagen om arbetsdomstol infördes 1928 var det inledningen till den långa perioden av arbetsfred i Sverige. Både den politiska och den fackliga arbetarrörelsen protesterade kraftigt mot lagarna, vilka de ansåg vara klasslagar som inskränkte deras rätt att strejka.²

Protesterna mojnade dock snabbt. Genom Saltsjöbadsavtalet 1938 fick bestämmelserna om kollektivavtal den utformning som varit rådande fram till slutet av 60-talet och som genom samförståndslösningar och centrala avtal borgat för arbetsfred.

Enligt en undersökning av Walter Korpi var vilda strejker fram till 1969 en marginell företeelse i Sverige, helt utan nationalekonomisk betydelse.³ Från detta år förändras bilden och strejkerna blir både fler och större.⁴

Varför kommer då denna svängning just i skiftet 60-/70-tal? Teorierna och idéerna var många och skiftande i den då aktuella debatten. Bl.a. debatterade många – framförallt brittiska – sociologer huruvida arbetarklassen förborgerligades eller ej. Jag ska här försöka visa på några av de anförda faktorer som sades utgöra grogrund för strejkvågen:

1. *Arbetsfreden hade aldrig varit en fred på lika villkor.* Enligt Korpi hade arbetarna varit i underläge i löneförhandlingar och avtalsrörelse,⁵ och arbetsdomstolens domar hade slagit betydligt hårdare mot arbetarna än mot arbetsgivarna, ofta av klassmässiga skäl. (Domarna hade nästan alltid en social bakgrund och värderingar som överensstämde med arbetsgivar-sidans representanters, inte med arbetarnas.⁶) Dessutom fanns §32 i SAF:s stadgar fortfarande kvar. Den som gav arbetsgivaren rätt att fritt leda och fördela arbetet och att fritt anställa och avskeda folk.⁷

2. *Förändringar i ekonomi och produktion.* I och med att välfärden nådde ner allt djupare i befolkningslagren, försvann den, enligt Gorz, viktigaste faktorn för protester mot västvärldens samhällsstruktur; den akuta nöden.⁸ Välfärdsökningen avpolitiserade arbetarrörelsen hävdade Gorz, genom att fritids- och konsumtionsmönster ändrades. När deras plånböcker växte blev arbetarna intressanta som bas för en kommersiell masskultur, där konsumtion var viktigare än klasstillhörighet och där samhälleliga motsättningar slätades över. Detta ansågs också slå igenom i politiken, där partierna i valtider försökte dölja motsättningar och olikheter i sin kamp om väljarna i den politiska mitten.⁹ Enligt brittiska undersökningar hade arbetarna i de flesta fall en rent instrumentell inställning till sina jobb. D.v.s. de såg arbetet som endast ett sätt att förtjäna sitt bröd på, och det gick en skarp gräns mot fritiden och familjelivet, där det personliga engagemanget las.¹⁰

Det är omtvistat hur arbetarna påverkades av rationalisering och automation under 60-talet. Alienation var ett begrepp som debatterades flitigt och som det fanns många problem med.¹¹

² Korpi: *Varför strejkar arbetarna?* sid. 24 ff.

³ Korpi: *Vilda strejker...*

⁴ *Arbetsmarknadsstatistisk årsbok* 1975 tabell 2.10.3. sid. 153.

⁵ Korpi: *Varför strejkar arbetarna?* sid. 18 ff.

⁶ *ibid.* kapitel 4.

⁷ Schiller: *LO, paragraf 32 och företagsdemokratin*, sid. 25 f.

⁸ Gorz: *Arbetarrörelsen i överflödets samhälle*, sid. 9.

⁹ *ibid.* sid. 20 f.

¹⁰ Goldthorpe: *1. Beteenden i arbetslivet*, sid. 53 f. och sid. 69.

¹¹ Se t.ex. Goldthorpe: *3. I klasstrukturen*, sid. 197 f.

En vanlig uppfattning var också att klassmedvetandet ökade hos arbetarna. Rationaliseringen gjorde att tempoarbete ersattes av mer oberoende och tekniskt utbildade arbetslag med större möjlighet att själva påverka sin tillvaro på arbetsplatsen. Den stigande levnadsstandarden kunde också höja förväntningarna och ge en känsla av social orättvisa som inte funnits tidigare, då hög materiell standard varit något ouppnåeligt för arbetarklassen.¹² Ett led i rationaliseringssträvandena på många företag var olika metoder för tidsstudier, vilket kunde föranleda missnöje hos arbetarna. Se nedan i kapitel 2, där jag tar upp detta närmare i fallet LKAB.

3. *Politik och fackföreningsrörelse.* En brittisk undersökning, framlagd 1968, visade att högre lön inte – vilket påstått – betydde att arbetarnas klassidentifikation ändrades.¹³ Det klart vanligaste argumentet för val av politiskt parti var klasstillhörighet.¹⁴ Däremot hade Labourpartiet förborgerligats. En förklaring som framfördes var att partiet förväntade att finna arbetarnas åsikter längre till höger p.g.a. den höjda materiella standarden (se ovan). Resultatet blev ett åsiktsmässigt glapp mellan arbetarklassen och det parti som skulle företräda dem.¹⁵

Det fanns politiska och fackliga skillnader mellan Storbritannien och Sverige, t.ex. i den industriella strukturen och i förhandlingssystem på arbetsmarknaden.¹⁶ Det finns dock inga starkare skäl att anta att skillnaderna skulle varit så stora att resultatet blivit annorlunda i en svensk undersökning.¹⁷ Den brittiska undersökningen visade också att det fackliga intresset var mycket lågt. De flesta var medlemmar, men sällan med på fackliga möten.¹⁸ Det var också delade meningar om ifall fackets uppgift bara skulle vara att skaffa medlemmarna högre lön och bättre arbetsvillkor, eller om det också skulle arbeta för arbetarinflytande i företaget.¹⁹

Studier av bl. a. den amerikanske sociologen Blumberg visade att både arbetstillfredsställelse och produktionsresultat ökade i proportion till arbetarnas beslutanderätt och möjlighet till medbestämmande. Detta var enligt Blumberg inte speciellt häpnadsväckande, utan något som gick att räkna ut med vanligt sunt förnuft. Men, fortsatte Blumberg, ”sociologer har aldrig brytt sig om sunt förnuft.” Han ansåg att beteendeforskningen mest sysslat med en mängd mer eller mindre obegripliga empiriska förklaringsmodeller i stället för att fråga vilka hinder som sattes av motsättningar inom det rådande samhällssystemet. När nu både produktionsresultat och arbetsglädje ökade med graden av inflytande, hur långt kan då ökningen gå inom ett samhälle med privatägd industri? Är full arbetstillfredsställelse möjlig endast om ägandet är kollektivt?²⁰

Strejkvågen kan också ses mot de politiska stämningarna i Europa under 60-talet, med bl.a. studentrevolter och engagemang i FNL-rörelsen. Som exempel var många av de gruvarbetare Sara Lidman intervjuade engagerade i Vietnam-rörelsen.²¹

¹² Gorz, a.a. sid. 120 ff.; Goldthorpe: 3. *I klasstrukturen*, sid. 29; Goldthorpe: *l. Beteenden i arbetslivet*, sid. 93 f och sid. 197 f.

¹³ Goldthorpe: *l. Beteenden i arbetslivet*, sid. 9 f.; Goldthorpe: 2. *Politiska beteenden och attityder*, sid. 88 & sid. 98.

¹⁴ Goldthorpe: 2. *Politiska beteenden och attityder*, sid. 26.

¹⁵ Goldthorpe: 3. *I klasstrukturen*, sid. 200 ff.

¹⁶ Ingham: *Strikes and Industrial Conflict*, sid. 9 f, sid. 59 f och sid. 90 f.

¹⁷ T.ex. stöddes LKAB-konflikten av en «majoritet av Sveriges socialdemokratiska väljare, men inte av parti-ledningen. Korpi: *Varför strejkar arbetarna?* sid. 93 f.

¹⁸ Goldthorpe: *l. Beteenden i arbetslivet*, kap. 5. Se speciellt 122 ff.

¹⁹ *ibid.* sid. 133 ff.

²⁰ Blumberg: *Företagsdemokrati i sociologisk belysning*, sid. 141 och sid. 148 f.

²¹ Måhända ger Lidmans bok en något för aktiv bild. Hennes första besök i malmfälten var som talare på FNL-

Enligt de presenterade undersökningarna bör man, vid en undersökning av bakomliggande faktorer till strejkvågen, ta hänsyn till följande företeelser:

- Arbetarnas underläge i förhandlingar
- Arbetsdomstolens partiskhet
- § 32 i SAF:s stadgar
- Arbetarnas levnadsförhållanden hade förändrats men inte deras klassidentifikation
- Arbetarrörelsen hade avpolitiserats och dragits mot den politiska mitten. Ett glapp hade uppstått mellan arbetare och arbetarrörelse
- Det fackliga intresset var lågt
- Olika metoder för tidsstudier skapade missnöje bland arbetarna
- Möjligheten till arbetstillfredsställelse var begränsad under det rådande ekonomiska systemet
- Politisk vänstervåg över hela Europa.

Jag, har här ej tagit med faktorer som varit utlösande faktor vid enskilda strejker, t.ex. missnöje med löner eller miljö.

2. LKAB-konflikten

Strejkutbrotter²²

Strejken inleddes den 9. dec. 1969 när 35 man i Leveäniemigruvan inte gick på morgonskiftet. Strejken spred sig snabbt och vid 12-tiden dagen därpå hade nära nog alla arbetare i gruvan lagt ned arbetet. Den 11. dec. hade strejken spridit sig och blivit total även i Kiruna och i Malmberget. På kvällen hölls det första stormötet i Kiruna sporthall och den första gemensamma strejkkommittén valdes. Totalt strejkade då cirka 4. 800 arbetare.

Bakgrund

Den tändande gnistan var lokalt missnöje i Svappavaara med en ackordsuppgörelse.²³ De verkliga orsakerna får dock sökas djupare. Edmund Dahlström gjorde en undersökning där de strejkande fick svara på vad de ansåg vara de tre viktigaste orsakerna till strejken. De huvudanledningar som angavs var: 1. dåliga löner, 2. fackföreningen har bara gjort eftergifter, förbundet och LO har inte velat lyssna, 3. gick ej att förhandla med företaget, 4. UMS, 5. för stora skillnader mellan arbetare och tjänstemän, 6. ackordsjusteringar och omräkningar, 7. hälsorisker och dålig arbetsmiljö.²⁴ En strukturering av svaren delar upp dem i två huvudgrupper: 1. missnöje med företaget och 2. missnöje med den fackliga organisationen.

1. Missnöje med företaget²⁵

LKAB var i slutet av 69-talet ett rikt företag. Bruttovinsten 1969 uppgick till cirka 400 miljoner kr., vilket var ungefär 40% av omsättningen. LKAB hörde inte till de allra största företagen i Sverige. Det var dock helt dominerande i sin bransch med tre fjärdedelar av den svenska järnmalmsproduktionen.

I malmfälten var LKAB den överlägset största arbetsgivaren. Sedan 1957 var LKAB statsägt. Företagets strävan efter effektivisering av produktionen hade dock medfört att de mänskliga aspekterna kommit i bakgrunden. Från företagets sida diskuterades arbetarna i termer som produktionsfaktorer, kapacitetsprofil och partiellt arbetsföra.²⁶ T.ex. fanns följande att läsa i *FAKTA för LKAB:s anställda vid förvaltningen i Kiruna*: ”personalen är en produktionsfaktor och som alla produktionsfaktorer är den en investering. Genom god personalplacering kan man göra den till en lönsam investering. /.../ Den (personalplaceringen, CT) skall ge anvisningar om hur många människorna skall vara, men också om hurudana.”²⁷

För att nå större effektivitet använde LKAB ett system för tidsstudier, kallat UMS. UMS var en form av MTM, men utformat för i första hand underhålls- och reparationsarbeten. Vid en UMS-mätning delades och mättes allt manuellt arbete i små, enkla rörelser. Detta låg sedan till grund för ackordssättningen. Ur *VAD ÄR MTM: brevskolans brevkurs i produktionsteknik* hämtade Sara Lidman följande exempel: ”ÖGONFÖRFLYTTNING är den grundrörelse, som utföres, när blicken flyttas från ett föremål till ett annat föremål ... ögonförflyttningstiden är direkt proportionell med ögonens vinkelförflyttning. Vid industriella operationer är tiden

²² Dahlström m.fl.: *LKAB och demokratin*, sid. 130 f.; Järhult: *Nu eller aldrig*, sid. 77 f.; Thunberg (red.): *Strejken*, sid. 276 ff.; *Zenit*, sid. 27 f.

²³ Järhult, a.a. sid. 77; Thunberg (red.), a.a. sid. 22; *Zenit*, sid. 26.

²⁴ Dahlström m.fl., a.a. sid. 316 f.

²⁵ Där ej annat anges är avsnittet byggt på Dahlström m.fl., a.a. sid. 21 ff.; Järhult, a.a. sid. 75 ff. Lidman: *Gruva* 1. uppl. och *Zenit*, sid. 8 ff.

²⁶ Se förutom föreg. not 4 även Dahlström m.fl., a. a. sid. 328 ff. och *Zenit*, sid. 4 ff.

²⁷ Lidman, a.a. 1. uppl. sid. 136.

0,285 TMU för varje grad som vrides /.../ Maximitiden som får anslås för denna rörelse, är 20,0 TMU. Anledningen till att här anges ett maximivärde är att huvudet vid all ÖGONFÖRFLYTTNING utför en viss assistans, och vid bestämmandet av tiderna har hänsyn tagits härtill.” ”BOCKA är den grundrörelse som utföres, när kroppen från upprättstående ställning böjes i midjan och höfterna så att händerna når ned till eller något under knähöjd.”²⁸

Någon glädje av effektiviseringen, t.ex. höjd lön, ansåg, sig arbetarna inte ha fått. Snarare menade de att den omräkningsfaktor som styrde den rörliga ackordsdelen lett till sänkt lön för många.

År 1965 hade LKAB knutit de första kontakterna med den amerikanske konsulten Kenning. Kenning utarbetade de s.k. 31 ledarskapsteserna, vilka från 1967 låg till grund för chefsutbildning och ledningsprinciper inom LKAB. Teserna hemlighölls för de anställda och det var mest av en slump de kom till arbetarnas kännedom i december 1968.²⁹ Teserna var auktoritärt utformade. I tidskriften *Zenit* drogs paralleller till nazi-Tyskland.³⁰ Bl. a. ledde tillämpningen av teserna att en arbetare blev avskedad för att ha druckit en kopp kaffe på arbetstid.³¹

Några exempel ur de 31 teserna: Tes 15 ”Ett effektivt ledarskap är att leda genom styrning och inte genom exempel”. Tes 17 ”En chef måste visa fullständig lojalitet mot överordnad”. Tes 20 ”En Chef måste vara beredd att byta ståndpunkt för att stödja högre chef”. Tes 29 ”En chef ska utöva sitt ledarskap så att icke-chef endast behöver följa givna order”.³² I ordermottagningsrummet i transportcentralen i Kiirunavaara tog sig ledarskapsprinciperna uttryck i att först bänkarna togs bort för att hindra arbetarna att sitta och vila. Därefter lät företagsledningen slå in spikar i väggen i skulderhöjd, för att hindra arbetarna att luta sig.³³

2. Missnöje med den fackliga organisationen³⁴

De strejkande var nästan samtliga anslutna till Gruvindustriarbetareförbundet avd. 4 (Malmberget), avd. 12 (Kiruna) eller avd. 135 (Svappavaara). Några var anslutna till syndikalisterna, SAC. Den största delen av Gruvindustriarbetareförbundets medlemmar jobbade i malmfälten. Förbundsstyrelsen fanns dock i Grängesberg och i den hade Norrbottens gruvarbetare alltid varit underrepresenterade. Enligt Dahlström berodde detta förmodligen på den politiska splittringen i norr. Malmfältskommunerna hade alltid varit röda. I de två riksdagsvalen närmast före strejken hade 70-80% av rösterna i Kiruna och Gällivare gått till socialdemokraterna och vpk.³⁵ I fackförbundet hade makten växlats mellan socialdemokraterna och vpk. Vid strejkutbrottet var det socialdemokratisk majoritet i alla tre avdelningarna i malmfälten. De strejkande såg både splittringen lokalt och avståndet till/underrepresentationen i förbundsstyrelsen som svaghetstecken och under hela strejken var förhållandet mellan de strejkande och fackförbundet kyligt. De strejkande saknade förtroende för fackförbundet. Fackförbundet var emot vilda strejker och krävde att arbetarna skulle börja jobba igen. Sedan skulle deras krav tas upp på traditionellt sätt.

²⁸ ibid. sid. 88 f. (Båda citaten.)

²⁹ Fakta om teserna från Thunberg (red.), a.a. sid. 207 f.

³⁰ *Zenit*, sid. 15.

³¹ Lidman, a.a. 3. uppl. 161 ff.; *Zenit*, sid. 14.

³² Citaten från Thunberg (red.), a.a. sid. 207 och *Zenit*, sid. 16.

³³ Järhult, a.a. sid 102 (intervju med Elof Luspa); Lidman, a.a. 3. uppl. sid. 161.

³⁴ Byggt på Dahlström m.fl., a.a. kapitel 3 och *Zenit*, sid. 18 ff.

³⁵ Dahlström m.fl., a.a. sid. 39.

Kraven³⁶

De strejkande satte upp s.k. hemliga kravlistor, vilka förändrades under strejkens gång. Hemlig innebar att kraven inte slutgiltigt presenterades för företagsledningen förrän vid förhandlingarna. En del krav fanns med hela tiden. De viktigaste av dessa var:

- Lönekrav: minimilön 15:- i timman över jord och 17:- i timman under jord. (Enligt Dahlström innebar detta ungefär 24% löneökning.³⁷)
- Bort med UMS.
- Bort med omräkningsfaktorn.
- Miljö- och skyddsfrågor: undersökning av gruvluften, avgasrenare på dieselfordon, separata luftschakt till samtliga underjordsnivåer, industriläkare som inte är anställd av företaget, skyddskläder mot värme och kyla, återkallande av den senaste hyreshöjningen i LKAB:s bostäder.
- Rekreationsbidraget regleras i likhet med tjänstemännens, kallortstillägg, helgdagsersättning, övertids-, 08- och skifttillägg regleras i likhet med tjänstemännens.
- Pensionsåldern för gruvarbetare sänkes till 60 år.
- LKAB:s huvudkontor ska flyttas från Stockholm till malmfälten,
- De 31 ledarskapsteserna ska bort.
- LKAB ska gå ur SAF.

En jämförelse mellan kraven och de orsaker som angavs till strejken (se ovan) visar, att av de 7 huvudsakligaste anledningarna, motsvaras 6 av något av kraven. Den 7:de orsaken gällde kritik mot facket och faller därför utanför kravlistan.

Strejkförloppet³⁸

Redan dagarna efter strejkutbrottet träffades företrädare för de strejkande och det lokala facket i försök att skapa någon form av gemensam förhandlingsdelegation. Tanken var att de strejkande skulle få styra förhandlingarna och utse ordförande i delegationen, bara förhandlingarna skedde i avdelningsstyrelsens namn. Representanter för avdelningsstyrelserna valdes in i strejkkommittén och en strejkande från Kiruna, Ture Rantatalo, utsågs till förhandlingsledare. Detta räckte dock inte för att få LKAB att förhandla med de strejkande, och det var endast på lokal nivå som de strejkande kunde få något gehör hos facket. Från förbundet krävdes fortfarande att arbetarna skulle återgå till jobbet innan några förhandlingar kunde börja. I Stockholm inleddes dock redan första strejkveckan förhandlingar mellan LKAB och representanter för LO och Gruvindustriarbetareförbundet. De strejkande hade ingen egen representation vid förhandlingarna. Förhandlingarna ledde till ett separat bud för arbetarna i Svappavaara, vilka röstade om huruvida det var godtagbart eller inte den 21. dec. De 5 gruvarbetare som satt i den fackliga avdelningsstyrelsen röstade för budet, övriga 141 röster var mot det. Budet hade innehållit ungefär vad de strejkande i Svappavaara hade krävt när de lade ner arbetet, men nu hade strejken vidgats till så mycket mer: Till en, protest mot LO och gällande förhandlingssystem, och dessutom gällde det solidariteten med andra gruvarbetare.³⁹

Den 29. december omorganiserades strejkkommittén och den sk. 27-mannadelegationen

³⁶ Dahlström m.fl., a.a. sid. 134-149; Thunberg (red.), a.a. sid. 173-218.

³⁷ Dahlström m.fl., a.a. sid. 154.

³⁸ Byggt på Dahlström m.fl., a.a. sid. 130 ff.; Järhult, a.a. sid. 77 ff. och *Zenit* sid. 26-43 där ej annat anges.

³⁹ Se förutom föreg. not även Thunberg (red.), a.a. sid. 66-81.

bildades. Den bestod av 9 representanter från vardera Kiruna och Malmberget, 3 från Svappavaara, 4 representanter för avdelningsstyrelserna i gruv.-12:an och gruv.-4:an. (tillsammans), och 2 fackliga ombudsmän. 27-mannadelegationen ledde sedan kontakterna med LKAB fram till den 13. jan., då den upplöstes. Den 22. jan. ombildades den dock och ledde sedan åter kontakterna till strejkslutet.

Den 26. januari lade de strejkande fram sina krav i direkta förhandlingar med LKAB. Kraven betecknades dock som orealistiska, och förhandlingarna resulterade inte i något de närmaste dagarna. Den 31. jan. röstade de strejkande om återgång eller ej. 1620 arbetare röstade för fortsatt strejk, 1552 för återgång. 27-mannadelegationens fackliga representanter drev då igenom en omröstning även inom kommittén. Den slutade med minsta möjliga majoritet – delegationens ordförandes, Ture Rantatalo's utslagsröst – för omedelbar återgång till arbetet, vilket därför rekommenderades de strejkande. Efter några dagar med partiell återgång till arbetet och med försök att återupprätta en strejkkommitté, var så återgången total den 4. feb. 1970. Gruvarbetarstrejken vid LKAB var slut.

Strejkvågen⁴⁰

Parallellt med LKAB-konflikten bröt flera andra vilda strejker ut. De flesta var korta och oftast med ganska få inblandade. Utan anspråk på fullständighet ska jag redovisa några av dem.

Den 11. december gick 150 malmlastare i Luleå ut i strejk. Dessa var anställda av LKAB och strejken hängde direkt samman med händelserna i malmfälten. Strejken varade i 5 dagar.

Fram till mitten av januari förekom endast ett par strejker på ett par timmar styck. Thunberg redovisar 4 st.

Den 15. och 16. januari lade arbetare vid Volvo-Torslandaverken i Göteborg ner arbetet i två korta punktstrejker. 16 man strejkade i 18 minuter första dagen och 500 man i lite drygt en timme andra dagen. Förhandlingar upptogs direkt och den 19. jan. stod ett nytt avtal klart, vilket gav arbetarna en löneökning med nära 12%. Konflikten vid Volvo kan sägas bilda inledningen till den verkliga strejkvågen. Nu följde vilda strejker slag i slag. Jag tar här upp strejker som inträffade vid större företag. En fullständigare genomgång finns hos Thunberg.

19. jan SAAB-Scania i Trollhättan. 1128 arbetare strejkade i knappt en timma.

Trelleborgs Gummifabrik. Ett trettiotal arbetare strejkade i 1 timme.

Scania-Vabis i Södertälje. 200 arbetare strejkade i 1 timme.

20. jan. Ny sittstrejk vid SAAB-Scania i Trollhättan. Denna gång 67 arbetare i 50 minuter.

Elektrolux i Mariestad. 200-300 arbetare strejkade i knappt 1 timma.

ASEA i Västerås. 138 arbetare strejkade i ett par timmar.

Scanias plåtverkstad i Luleå. 90 arbetare strejkade i 1 timme.

21. jan. SAAB-Scania i Trollhättan. 1931 arbetare strejkade i ca 7 timmar.

SAAB i Göteborg. 118 man gick ut i några korta punktstrejker.

Televerkstaden i Vänersborg. Ett hundratal arbetare strejkade i ca en kvart.

Skånska cement i Kalmar. 100 arbetare strejkade i en timme.

22. jan. Volvo-Skövdeverken. 605 arbetare strejkade i en kortare punktstrejk.

Strängbetong AB i Kungsör. 200 arbetare strejkade i en halvtimme.

⁴⁰ Thunberg (red.), a.a. sid. 116-137 och *Zenit* sid. 37 ff. Siffrorna på antal strejkande varierar något litet mellan Thunberg och *Zenit* Jag har citerat Thunbergs, då de är mer preciserade.

Goodyear i Norrköping. 200 man strejkade i ca två timmar.

En rad sittstrejker bland norrländska skogsarbetare inleddes den 22. jan. och pågick i ett par veckor.

23. jan. Volvo-Köpingverken. 144 arbetare strejkade nästan hela dagen.

Kalmar Chokladfabrik. 300 arbetare strejkade i någon timma.

På LM Eriksson i Stockholm och Hudiksvall gick 200 resp. 25 arbetare ut i korta punktstrejker.

Efter denna första våg förekom mest punktstrejker vid samma företag som tidigare berörts. Vågen ebbade inte ut förrän en dryg månad senare och flera nya mindre företag drogs in i den.

De två största enskilda aktionerna under denna fas var den första vilda tjänstemannastrejken den 28. jan., då trafikpersonalen vid landets samtliga SAS-stationer (210 man) strejkade hela eftermiddagen, och hamnarbetarstrejken i Göteborg (1200 arbetare) den 9. feb.

Konspirationsteorin⁴¹

En teori om bakgrunden till strejkvågen var den s.k. konspirationsteorin. Enligt denna teori var strejkerna en följd av agitation och propaganda från diffust angivna grupper av vänsterextremister. Konspirationsteorin hade förespråkare både inom LKAB (t.ex. disponent Göransson vid Kirunaförvaltningen), LO (t.ex. Gruvindustriarbetareförbundets ordförande Bernt Nilsson, SAF och SAP. Även i riksdagen framfördes misstankar om att gruvstrejken var styrd.⁴² Enligt Walter Korpi omfattade konspirationsteorin vid LKAB-konfliktens början ”ganska stora delar av topparna inom LO och partiet.” (Partiet = SAP. CT.) I Svenska Dagbladet hade teorin ett troget språkrör under hela gruvstrejken. De som enligt konspirationsteorin låg bakom strejken pekades aldrig ut som fysiska personer. De betecknades i stället som aktivister, kommunister, FNL-are, eller Maoister. Aktiva vpk-are i strejkledningen misstänkliggjordes också, men utan att någon direkt pekades ut som ledare för konspirationen. Enligt en del av konspirationsteorins anhängare var teorin styrd utifrån, eller som SAF:s direktör, Curt-Stefan Giesecke, uttryckte det: ”den organiserade kommunismen är i verksamhet.”⁴³

Förutom en rad felaktiga påståenden, t.ex. när Ture Rantatalo helt felaktigt påstods vara utbildad i Moskva,⁴⁴ byggde teorin – som t.ex. Thunberg påpekat – på att arbetarna inte kunde strejka frivilligt, eftersom de egentligen hade det bra, utan leddes som en fårscock utan egen vilja av några få ledare som kunde få dem till vad som helst.⁴⁵ De strejkande själva ansåg att någon styrning av politiska grupper aldrig förekommit, utan besluts- och mötesförfarande hade skett efter demokratiska principer.⁴⁶ Många av anklagelserna om styrning tyder på att konspirationsteorins anhängare ansåg KFML som mer sannolika konspiratörer än de andra s.k. vänsterextremisterna. Förvisso var en medlem i Malmbergets strejkkommitté medlem i KFML, (Östen Öhlund), men förmodligen var han nästan ensam KFML-sympatisör bland gruvarbetarna. I Dahlströms undersökning om de strejkandes politiska sympatier hade KFML 0,0%.⁴⁷ Som en parentes kan nämnas att trots att KFML inte kunde påverka strejken, så var

⁴¹ Byggt på Thunberg (red.), a.a. sid. 44-57 då annat ej anges.

⁴² Se nedan kapitel 3.

⁴³ Thunberg (red.), a.a. sid. 51.

⁴⁴ Svenska Dagbladet, 20. dec. 1969.

⁴⁵ Thunberg (red.), a.a. sid. 52 f.

⁴⁶ Dahlström m.fl., a.a.

⁴⁷ ibid. sid. 327.

olika åsikter om gruvstrejken inom partiet en tungt vägande orsak till att KFML splittrades 1970.⁴⁸

Resultat av strejken⁴⁹

När strejken blåstes av var resultatet långt ifrån klart. Förhandlingarna höll på ett par månader efteråt. När resultatet efter hand stod klart, visade det sig att det för gruvarbetarna innebar följande:

- Alla arbetare fick fast tidlön, dock utan kallortstillägg och helgdagsersättning. Hur stor löneökningen var är svårt att säga, eftersom lönesystemet ändrades. Enligt Dahlström var den ca. 14%. (Mot ett krav på ca. 24%.)
- Omräkningsfaktorn försvann. (Eftersom ackordslönerna försvann.)
- UMS-systemet avvecklades i huvudsak.
- Arbetarna jämställdes med tjänstemännen vad gällde rekreativbidrag.
- Allt underjordsarbete erkändes som pensionsgrundande och en del pensionsbelopp höjdes.
- Successivt kom en del miljöförbättringar, främst i dagbrotten.

De strejkande fick inte igenom kraven på att LKAB:s huvudkontor skulle flyttas till malmfälten, att de 31 teserna skulle försvinna och att LKAB skulle lämna SAF. (Det sistnämnda skedde ändå vid årsskiftet 1970/71 efter beslut av ägaren, regeringen.)

Samrådsorgan mellan företag och arbetare infördes. Enligt Dahlström var detta inte någon garanti för arbetarinflytande, utan kunde lika gärna få effekten att bevara den patriarkaliska synen på arbetarna.

Strejken stärkte gruvarbetarnas självkänsla och känsla av att kunna påverka sina sociala förhållanden. En gruvarbetare beskrev det såhär: ”Mycket kan sopas under mattan, mycket kan förnekas och läggas tillräta, men människorna blir aldrig dom samma efter den här strejken. ... Människor som tidigare knappt har hälsat på varann har börjat tala med varandra - i snabbköpet, hemma i trappuppgången, på systemet, på gatan. . . ”⁵⁰

När Ragnar Järhult drygt 10 år senare intervjuade några ur den gamla strejkkommittén hade uppfattningen om arbetarnas stärkta egenvärde inte ändrats. Såhär sa två av de intervjuade:⁵¹ ”Arbetarna får klart för sig vilken jävla betydelse klassen har, hur beroende bolaget är. ... Under en strejk kommer man underfund med att man har makt.” (Harry Isaksson)

”Strejken var inget misslyckande. Det var kanske ett nederlag för oss gruvarbetare men det var en stor seger för andra arbetare. Den visade att det enda som hjälper i det svenska systemet är strejkerna.” (Elof Luspa)

⁴⁸ *Vänd ansiktet mot arbetsplatserna!* t.ex. sid. 7 ff, sid. 13 ff, sid. 19 ff eller 92 ff.

⁴⁹ Byggt på Dahlström m.fl., a.a. kapitel 8 då annat ej anges.

⁵⁰ Thunberg (red.), a.a. sid 253.

⁵¹ Järhult, a.a. sid. 95 och sid. 105.

3. Behandlingen av vilda strejker i riksdagen

Den 21. mars 1969 lade regeringen fram en proposition som berörde vilda strejker. Lagförslaget gällde ”begränsning av samhällsstöd vid arbetskonflikt”. Grundtanken var ”att den som strejkar eller är föremål för lock-out” inte skulle kunna få något stöd från samhället så länge konflikten pågick. Så hade det varit även tidigare. Det nya var att en arbetstagare som inte var direkt indragen i en konflikt, men permitterades eller avskedades till följd av konflikten skulle kunna få samhällsstöd även om han/hon kunde ”ha ekonomiskt intresse av konfliktens utgång.” Det i detta sammanhanget intressantaste finns i förslagets §3. Där står: ”Samhällsstöd utgår dock till den som är indragen i arbetskonflikt till följd av motparts stridsåtgärd om åtgärden är olovlig enligt kollektivavtal eller icke vidtagits öppet.” Bakgrunden till lagförslaget och utredningen som lett fram till det, (SOU 1968:37), var ett varsel om storkonflikt 1966.⁵²

Vänsterpartiet Kommunisterna angrep lagförslaget i en motion, framlagd 22. apr. 1969, där partiet dels yrkade avslag på propositionen och dels upphävande av de gällande konflikt-direktiven. Partiet ansåg att lagen riktade sig mot stridande löntagare, eftersom staten inte är neutral, utan står på kapitalägarnas sida.⁵³ Propositionen behandlades i andra lagutskottet, där den bifölls enhälligt. (vpk var inte representerat.) En vecka senare fastställdes lagen av riksdagen.⁵⁴

I övrigt berörde inte riksdagen vilda strejker under 1969. Motioner som tog upp företagsdemokrati (3 st.) eller arbetarskydd (3 st.) kommer något utanför min undersökning. 1970 lades tre motioner fram som behandlade strejker och strejkrätt. En av dessa behandlade begränsning av besiktningsveterinärers strejkrätt vid nödslakt. Motionen lades fram av centerpartiet och avlogs i riksdagen.⁵⁵

De övriga två motionerna är betydligt intressantare i detta sammanhanget. Den ena lades fram av moderaterna och krävde att maximigränsen för hur mycket en arbetstagare kunde dömas att betala i skadestånd vid olaglig strejk skulle tas bort. Anledningen var att ”de vilda strejker som inträffat den senaste tiden inger starka farhågor för framtiden.” Motionen avlogs.⁵⁶ Den tredje motionen lades fram av vpk. Den krävde att förbudet mot strejker under avtalsperioderna skulle bort. Partiet ansåg att förbudet var en klasslag och förtydligade sig genom att citera Anatole France: ”Lagen i sitt majestät förbjuder såväl den rike som den fattige att tigga, att stjäla och sova under broarna.” Motionen avlogs.⁵⁷

I 1970 års budgetpropositioners del om arbetarskydd föreslogs en sänkning av arbetstiden från 42,5 timmar till 40 timmar från den 1. jan. 1973, samt en översyn av de nya risker som uppstått i industrin p.g.a. strukturförändringar, rationalisering och teknisk utveckling.⁵⁸ Speciellt nämns jordbruk och stuveriarbete, men i beslutet att styrka förslaget nämndes även en socialdemokratisk motion, vilken föreslagit att pengarna även skulle satsas på bättre miljö och arbetarskydd i gruvhanteringen.⁵⁹ En vpk-motion påpekade att när vpk aktualiserade samma

⁵² Proposition nr. 75.

⁵³ Mot. FK 1012 (1969) och mot. AK 1162 (1969).

⁵⁴ Riksdagens skrivelse nr. 186 (6. maj. 1969) RD:s protokoll FK & AK 13. maj-69.

⁵⁵ Mot. FK 167 (1970) och mot. AK 187 (1970).

⁵⁶ Mot. FK 506 och mot. AK 1006 (1970).

⁵⁷ Mot. FK 322 och mot. AK 346 (1970).

⁵⁸ Proposition nr. 1:7L.

⁵⁹ Mot. AK 769 (28. jan. 1970) Motionen lades endast fram i AK.

fråga 1967 ansåg riksdagen en översyn ”icke påkallad”.⁶⁰

Detta ger vissa antydningar om att gruvstrejken påverkat debatten. Totalt berörde 6 motioner arbetarskydd i någon form.⁶¹ Ytterligare två motioner berörde ämnet. Båda lades fram av vpk. Den ena gällde avskaffande av §32 i SAF:s stadgar, den andra sänkning av arbetstiden under jord till 35 timmar i veckan. Båda avslogs.

Inga interpellationer eller enkla frågor väcktes under 1970, som berörde strejker. Däremot debatterades LKAB-konflikten i remissdebatten, både i första och andra kammaren. Eftersom talarna ytterst sällan gick i polemik med varandra, har jag valt att presentera de framförda åsikterna partivis:

Centerpartiet: Två centerpartistiska riksdagsmän angav orsaker till strejken. Johan Olsson pekade på avståndet till de centrala delarna av Sverige och det ogästvänliga klimatet, som två faktorer gruvarbetarna hade att väga sin lön mot, och därför var det inte så underligt om de krävde bättre betalt. Börjesson sa att strejken var en ”reaktion mot en lugn utformning i samhället och mot en samordning av försörjningsmöjligheterna för olika grupper.” De åsikter som framfördes var att strejkerna hotade samhällsekonomin om de spred sig (Olsson och Sundin) och att ingen tjänar på vilda strejker (Hedlund). Hedlund sa också att politiker inte ska lägga sig i vilda strejker, det är arbetsmarknadsparternas sak. Axel Kristiansson påpekade att strejkerna var avtalsbrott och gick till angrepp mot statsministern för att han lovat att lönerna skulle höjas för gruvarbetarna. Två talare gav förslag på hur konflikten skulle lösas. Sundin angav decentralisering av beslutsprocessen inom såväl staten som de stora organisationerna. Johan Olsson sa att det talats länge om solidarisk lönepolitik, men att det nu borde vara dags även för solidarisk näringspolitik. Företag med stora vinster – t.ex. Volvo – borde investera i konjunktursvaga områden, menade Olsson. Det skulle både sprida inkomstutvecklingen mellan regionerna och göra vilda strejker i t.ex. Göteborg mindre lockande. Sammanlagt talade 5 centerpartister om vilda strejker i remissdebatten.⁶²

Folkpartiet: Någon bakgrund till gruvstrejken gavs inte av folkpartistiska talare. Däremot framförde Gunnar Helén sin syn på strejkvågen: ”Redan i december kom vittnesbörd om att ett tiotal följdstrejker var planlagda. Några av dem har nu satts i verket.” Han fortsätter med att hävda att regeringen måste analysera bakgrunderna. Helén beskrev strejken vid gruvorna som ett dramatiskt sätt att komma i kontakt med de styrande. Gustavsson (i Göteborg) ansåg att strejken var en facklig fråga, något som arbetsmarknadsorganisationerna skulle lösa. Varje annan lösning var en fara för framtiden, ansåg han. Något förslag till lösning på LKAB-konflikten gav inte folkpartiet. Gunnar Helén gav dock folkpartiets syn på hur missnöje och strejker skulle förebyggas. Metoden var närdemokrati. Arbetare vid större företag skulle få större möjlighet att bestämma över sina arbetsvillkor och sina arbetsinsatser. Sammanlagt talade 2 folkpartister om vilda strejker i remissdebatten, en i första och en i andra kammaren.⁶³

Moderata samlingspartiet: Två talare från moderaterna gav sin syn på orsakerna till strejken vid LKAB och strejkvågen. Gösta Boman såg orsaken i det kollektivistiska organisations-samhället, där människor fick allt mindre att säga till om. Åkerlund hade en annan teori om

⁶⁰ Mot. FK 410 och mot. AK 449 (1970).

⁶¹ Två motioner lades endast fram i AK.

⁶² FK:s protokoll nr. 2: Sundin, sid. 76 f. FK:s protokoll nr. 3: Johan Olsson, sid. 50 f. Axel Kristiansson, sid. 127. AK:s protokoll nr. 2: Hedlund, sid. 58. AK:s protokoll nr. 3: Börjesson, sid. 57.

⁶³ FK:s protokoll nr. 2: Helén, sid. 30 f. AK:s protokoll nr. 2: Gustavsson (i Göteborg), sid. 23.

bakgrunden till strejkerna: ”Säkert är, att alldeles oavsett hur de vilda strejkerna kommer till, så nog har kommunisterna intresse av dem och vinsten att göra på dem. Den internationellt organiserade kommuniströrelsen, som utomlands visat sin förmåga att organisera vilda strejker och skapa oro, förefaller att ha ryckt in för att ge det svenska kommunistpartiet en hjälpsam hand. Ingen borde behöva ta fel på vilken effektivitet infiltrationen i våra dagar kan visa i ett så aningslöst folk som det svenska.” Åsikter som de moderata riksdagsmännen förfäktade, var att förhandlingsprinciperna inte fick brytas, att strejkerna rubbade den svenska ekonomin och att strejken vid LKAB var obefogad (Boman och Jacobsson). T.ex. sa Gösta Jacobsson att p.g.a. massmedia tror folk att gruvstrejken rör sig ”om en underbetald och underkuvad arbetsgrupps kamp för människovärdiga villkor och drägliga förtjänster. Så är emellertid inte fallet.” Med strejker trampas gällande avtal hänsynslöst under fötterna som om de inte existerade, fortsatte han. Holmberg hävdade att oppositionspartier inte kunde och inte skulle ta ställning i konflikten i malmfälten. Det visade dock tydligt att statligt ägande inte var någon garanti för godtagbara förhållanden, menade Holmberg. Boman gav förslag till förebyggande av strejker: ”Vår demokrati behöver förnyas, och det sker bäst genom ett regeringskifte.” Jacobsson sa att regering och fack skulle sagt till hårdare redan tidigare. Bl.a. skulle facket ha skolat invandrare utan facklig tradition, eftersom det enligt Jacobsson visat sig att dessa spelat en viss roll i sammanhanget. Totalt talade 4 moderater om vilda strejker i remissdebatten. Därav 3 i första och 1 i andra kammaren.⁶⁴

Socialdemokratiska Arbetarepartiet: En socialdemokratisk riksdagsman talade om orsaker till strejkvågen och sa sig tro att orsakerna ofta var psykologiska, med hänvisning till utläningar med språksvårigheter och personalpolitik. (Göran Karlsson) De åsikter som framfördes var mycket enhetliga. Vilda strejker betecknades som en fara för välfärden och framför allt arbetarnas standard, eftersom arbetarnas enda sätt att hävda sina intressen sades vara en stark facklig organisation. (Palme, Geijer, Strand, Knut Johansson, Göran Karlsson, Martinsson.) Både Geijer och Palme poängterade också att vilda strejker ej kunde accepteras. Sträng var av åsikten att utomstående inte skulle lägga sig i konflikten, eftersom det endast kunde försinka dess lösning. Geijer talade om anledningen till att konflikten inte hade lösts. Felet var arbetarnas, som genom sin oförmåga att samarbeta hade förlängt strejken minst två veckor redan, ansåg Geijer. ”Här har vi problemet om oförmågan för en stor grupp människor att samverka i en sådan situation som denna strejk innebär.” Underförstått menade tydligen Geijer att den lilla, förhandlingsdugliga gruppen, facket, skulle ta över ledningen för arbetarna, för att få en lösning på konflikten. Två socialdemokrater talade om förebyggande åtgärder mot strejker. Palme sa att den sociala verkligheten var tvungen att ändras för att förebygga uppkomsten av missnöje på arbetsplatserna, bl.a. måste företagsdemokratin utvidgas. Fredriksson ansåg att strejken i Norrbotten visat vikten av arbetarrörelsens krav på ökad jämlikhet. Totalt talade 8 socialdemokrater om vilda strejker i remissdebatten. Därav 5 i första och 3 i andra kammaren.⁶⁵

Vänsterpartiet Kommunisterna: Orsakerna till gruvarbetarstrejken måste sökas på arbetsplatsen. Det är företagens anammande av kapitalistiska principer i jakten efter effektivitet och vinst som skapat strejken, menade båda de vpk:are som uttalade sig i debatten. Hermansson pekade även på de ökade klassklyftorna i samhället som bakgrund till strejken, båda vpk:arna

⁶⁴ FK:s protokoll nr. 2:Boman, sid. 10 ff. Gösta Jacobsson, sid. 117 f. FK:s protokoll nr. 3:Åkerlund, sid83 f. AK:s prot. nr. 2:Holmberg, sid. 34.

⁶⁵ FK:s protokoll nr. 2:Palme, sid. 48 ff. Geijer, sid. 86 ff. Strand, sid. 92. FK:s protokoll n r . 3 : Knut Johansson, sid . 15 f., Göran Karlsson , sid . 2-7 f, AK:s protokoll nr. 2: Sträng, sid. 60 f. Martinsson, sid. 54 f. Fredriksson, sid. 94 ff.

var av den uppfattningen att man måste ta ställning i konflikten, och båda uttalade sitt och partiets helhjärtade stöd för de strejkande. ”Myten om svenskt arbetsliv som ett enda stort Saltsjöbaden har krossats”, hävdade Werner, och syftade på vad han såg som en skärpning i kampen mellan kapital och arbete i samhället, där strejkerna var ett viktigt uttrycksmedel. Hermansson ansåg att strejken gjort företag och byråkrati mer benägna att lyssna på arbetarnas önskemål. Hermansson gav också en del lösningsförslag. Han menade att regeringen skulle ingripa för att få LKAB att förhandla. Ett krav för att öka arbetarinflytandet i företaget var att ta bort §32 i SAF:s stadgar, menade Hermansson. Totalt talade 2 vpk:are i riksdagens remissdebatt om vilda strejker.⁶⁶

Sammanfattning och slutsatser

Det märks en tydlig skillnad mellan 1969 och 1970 och mycket tyder på att LKAB-konflikten är anledningen. Debatten får nog ses som ganska liten ändå, även 1970. Några få motioner bland över 1500 tyder på det. Inte heller i remissdebatten behandlades vilda strejker i någon större omfattning, om man betänker att endast 21 talare tog upp ämnet trots att tidpunkten för debatten var den 21. till 23. jan. 1970, mitt i gruvstrejkens slutskede. En förklaring kan vara att endast vpk var av åsikten att man måste ta ställning till strejken, medan företrädare för tre av de andra partierna ansåg att det inte var riksdagens område. Några säkra slutsatser är svåra att dra eftersom materialet är så knapphändigt. En jämförelse man kan göra är denna: Under den tid strejken pågick skrev de tidningar som kom ut minst 6 ggr i veckan tillsammans över 2 engelska mil (uttryckt i spalt-cm) om strejken.⁶⁷ Även om strejkvågen betecknades som oroande och hotfull av flera riksdagsledamöter, så kan den inte ha påverkat riksdagen alltför mycket.

⁶⁶ FK:s protokoll nr. 2: Werner, sid. 68 ff. AK:s protokoll nr. 2: Hermansson, sid. 55 f. och sid. 59 ff.

⁶⁷ Westerstahl, a.a. sid. 7.

4. LKAB-konflikten i politisk press

4.1 Arbetet

Arbetets första ledare om strejken är införd den 12. dec. En dålig ackordsuppgörelse är enligt tidningen inte tillräckligt för att utlösa en så omfattande strejk. Istället är det missnöje med arbetsledning, företag och arbetsmiljö, tillsammans med de politiska motsättningarna inom facket som bildat grogrund för strejken, hävdar Arbetet. ”Men att renodla och analysera vad det är, som ligger i botten och vad som är den direkta orsaken till den vilda strejken, är en hopplös uppgift.” Omfattningen av strejken tror Arbetet beror på den starka solidariteten bland gruvarbetarna, som får många att ställa upp trots de förnufts-skäl som talar mot en vild strejk. ”Det är en solidaritet värd att prisa, men det hade varit lyckligare, om förnuftet segrat” avslutar tidningen. Dagen efter recenseras Sven O. Anderssons bok *Vilda strejker*, vilken är en bearbetning av Walter Korpis undersökning med samma namn.⁶⁸ Recensenten avslutar med att stämma in i Anderssons förhoppning, att arbetarrörelsen ska börja jobba för att få bort de orsaker som skapar det som sociologerna kallar ”missnöjesnivå och strejkbenägenhet men som i klartext handlar om brist på människovärde.”

I de närmast följande dagarnas (knapphändiga) ledarkommentarer fokuseras intresset kring LO:s agerande. T.ex. lyder rubriken den 19. dec. ”LO:s dilemma”, Vilket anses bestå i det omöjliga för LO att godkänna strejken eller strejkkommittéerna, trots LO-ledningens förståelse för de strejkande. Arbetet ställer sig bakom LO:s agerande, och instämmer även i LO-ordförande Geijer kritik av SAF och LKAB. Den 22. dec. kommenteras omröstningen angående det lokala budet till Svappavaara. Arbetet anser att det är ett mycket fint bud som arbetarna förkastat. Tidningen misstänker att enigheten inte är så stor bland de strejkande som gjorts gällande. Endast 146 arbetare av totalt 340 anslutna till avdelningen hade ju röstat.

På julafton står det om en (dock inte fullständig) undersökning från Statistiska Centralbyrån, vilken visar att av LO:s förbund har Gruvindustriarbetareförbundets medlemmar den bästa ekonomiska ställningen. Någon kommentar ges inte.

Den 7. jan. är LKAB-konflikten åter på ledarplats. Orsaken till att förhandlingar inte kommer igång beror enligt Arbetet på motsättningar och velighet inom strejkkommittén. Tidningen ger också recept på vad som måste göras efter strejken, och två åtgärder nämns speciellt: att svetsa samman den fackliga organisationen och att få bort glidande formuleringar ur Arbetarskyddslagen, t.ex. byta ut ”bör” mot ”skall” där det går.

Den 9. jan. skärps kritiken mot strejkkommittén, som sägs vara splittrad och styras av prestige och petitesse. Tidningen är också tveksam till att stormöten är rätt sätt att fatta beslut. Det bästa vore enligt Arbetet om de strejkande överlät förhandlingar o.dyl. till fackföreningen. Kritiken mot strejkkommittén är huvudtema även de närmaste dagarna, men några nya argument framförs inte. Däremot framförs nya förslag om hur konflikten ska lösas. Den 19. jan. rekommenderas de strejkande att hålla sig till frågor som direkt berör arbetet i gruvorna, i stället för att försöka omforma facket eller få LKAB att lämna SAF och flytta sitt huvudkontor. I samma ledare uppmanas LKAB:s styrelseordförande, riksbankschef Per Åsbrink, och direktör, Arne S. Lundberg, att ta personlig kontakt med de strejkande.

Den 20. jan. tar Arbetet upp strejken vid Volvo i Göteborg. Anledningen till att den blev en framgång är att facket ingrep, menar tidningen. Direkt under finns en annan ledare, betitlad

⁶⁸ Vid den aktuella tiden hade Arbetet en kombinerad ledar- och kultursida.

”Värna fackföreningen”. I den tillbakavisar Arbetet kritik från några gruvarbetare, som kritiserat fackets kontakt med medlemmarna. Enligt Arbetet är det arbetarnas egen sak att visa intresse och aktivitet, och att engagera sig. Gruvarbetarnas kritik ses som ett stöd för arbetsgivarna, inte arbetarna.

Den 22. jan. ger Arbetet sin syn på hur en strejk ska fungera: ”Strejken är inget självändamål. Syftet nås först när förbättringar erhålls, som innebär att arbetet ger mer åt den enskilde gruvarbetaren. Dessa förbättringar kan bara nås genom samtal, överläggningar och förhandlingar. Och dessa måste föras med motparten för att ge resultat. Det är självklarheter, men de behöver kanske ändå sägas i den här förvirrade konflikten.” I en annan ledare samma dag och en dagen efter svarar Arbetet på SAF:s kritik mot den fackliga organisationen för att den inte skulle ha tagit tillräckligt kraftigt avstånd från vilda strejker. Arbetet menar att SAF själva ofta bryter avtal och inte angriper de verkliga motiven till störningar på arbetsplatserna. Arbetet tar avstånd från den vilda strejkvågen med argumenten att man måste kunna lita på avtal och att vilda strejker är osolidariska mot arbetare som följer arbetsmarknadens regler.⁶⁹

Den 30. jan behandlar tidningen den förestående omröstningen om ev. återgång till arbetet. Det positiva är att facket fått större inflytande, anser Arbetet. Det som kan skapa problem vid kommande förhandlingar är att arbetarnas krav är ställda i konkreta ting som kronor och förmåner, medan LKAB:s löften endast är konkreta i ”mindre materiella ting.” Arbetet skriver vidare att det är viktigt att ha i minnet att kraven formulerats av strejkkommittén på egen hand, inte av de strejkande. En återgång till arbetet betyder inte att möjligheten till förhandlingar är borta. Tvärtom har de strejkande redan nått det mest angelägna med strejken, att uppmärksamma arbetsförhållanden som de upplever som orimliga. Resultatet av omröstningen kommenteras den 2. feb. Trots majoritet för fortsatt strejk räknar Arbetet med en snar återgång. Efter strejken måste enligt Arbetet samtal komma igång mellan företaget och fackföreningen. Strejkkommittén kan enligt tidningen inte sköta förhandlingar och samtal med företaget. ”De strejkande gruvarbetarnas största misstag under strejken är valet av personer i strejkkommittén. De har på ett upprörande sätt misskött sitt ansvarsfulla jobb.” Dagen efter är ledaren ett enda långt angrepp på strejkkommittén som sägs ha misskött i princip allt de företagit sig. Den 4. feb. , när strejken är över och förhandlingar ska vidta, betecknar Arbetet utgångsläget som sällsynt positivt för arbetarparten, eftersom det - till skillnad från vad som är normalt – finns givna löften om förbättringar från företaget. Vems förtjänst detta är framgår inte.

Sammanfattning och slutsatser

Arbetets ledarmaterial kommenterar i första hand de agerande i konflikten. I stället för att kommentera en händelse, dess orsaker och dess eventuella följder, så kommenterar Arbetet hur de inblandade parterna (t. ex. LO eller strejkkommittén) agerar vid tillfället. Därför är det svårt att göra en kronologisk indelning av ledarmaterialet, eftersom skeendena i sig endast kommenteras ytligt. SAF och LKAB kritiserar för att förhållanden som kan leda till strejk uppstått och för att SAF tidigare brutit gällande avtal. De strejkande kritiserar för att de inte gått via facket med sina krav, utan strejkat vilt. När det gäller de strejkande ändras kritiken över tid, genom att tidningen ungefär ifrån jul och framåt mer och mer skiljer mellan strejkkommittén och de övriga arbetarna. Det är strejkkommittén som får ta allt hårdare kritik, för att mot slutet av strejken fullständigt odugligförklaras. Att skilja mellan strejkkommittén och de övriga strejkande arbetarna innebär också att Arbetet kan ta avstånd från den vilda strejken

⁶⁹ Ledare den 24, 26 och 27. jan. 1970.

såsom undermålig kampform, utan att angripa de som genomför den i någon högre grad.

Den fackliga organisationen får endast positiva omdömen, både på lokal och central nivå, under hela strejken. Krav som ska framföras vid förhandlingar och personerna som ska framföra kraven ska utses vid fackliga val – inte vid stormöten – även om intresset och deltagandet vid sådana val är lågt, eftersom detta beror på medlemmarna, inte på något fel i den fackliga strukturen. Syftet med en strejk ska vara att peka på orättvisor och nå förbättringar för arbetarna. Detta syfte är dock lättare att uppnå genom samtal mellan fackliga representanter och arbetsgivare, och en vild strejk kan aldrig vara acceptabel. Främsta skälet till detta är att vilda strejker rubbar systemet med två förhandlande parter på arbetsmarknaden, vilket i sin förlängning slår tillbaka mot arbetarna. Arbetarnas möjlighet till förbättringar ligger i en stark, obruten facklig rörelse, och därför är vilda strejker ett orosmoment.

Sammanlagt behandlar Arbetet LKAB-konflikten eller andra vilda strejker vid 21 olika tillfällen mellan den 9. dec. 1969 och den 4. feb. 1970 på ledarplats. Därav behandlas strejken i 2 ledare vid 2 av tillfällena. Dessutom finns under perioden 1 bokrecension, 1 notis om en SCB-undersökning och 2 artiklar om företagsdemokrati, signerade Paul Lindblom, vilka delvis berör LKAB-konflikten.

4. 2 Dagens Nyheter

Den 12. dec. tas LKAB-konflikten upp på ledarsidan för första gången. DN anser att strejken måste vara ett tecken på att något är fel i förhållandena vid LKAB. ”Tusentals personer med familjer att försörja riskerar rimligtvis inte sina inkomster för en bagatell eller en enkel prestigesak”. En eventuell orsak ser DN i de 31 teserna, vilka betecknas som märkligt auktoritära och psykologiskt okända. En annan orsak ser DN i den förtroendekris fackförbundet måste ha hamnat i, troligen beroende på centraliseringen inom den fackliga rörelsen. Att något är fel berättigar dock inte en vild strejk, anser tidningen. ”Avtalstroheten är en hörnsten för den arbetsfred, stabilitet på arbetsmarknaden och den fackliga solidaritet som är en enorm tillgång för både fackföreningsrörelsen och samhällsekonomin.”

De närmast följande dagarna kommenteras inte gruvstrejken direkt, men LKAB används som exempel i en debatt om brister i företagsdemokrati och industriell miljö. Något som enligt tidningen kommit i en annan belysning p.g.a. LKAB-konflikten.⁷⁰

Nästa ledare som direkt är ägnad LKAB-konflikten är införd den 18. dec. Det felaktiga i strejken har tonats ner och det problem tidningen ser inom facket får större utrymme. DN menar att de speciella förhållandena i norr – avstånd till förbundsledning och maktkamp inom det lokala facket – ställer den fackliga situationen på sin spets, men tidningen menar att en kris finns inom hela fackföreningsrörelsen, främst beroende på tilltagande toppstyrning. Arne Geijers angrepp mot både strejkande, LKAB och SAF kommenteras dagen efter som ett ”uttryck för LO:s trängda läge”.

Stockholms-uppgörelsen om Svappavaara tas upp den 22. dec. Enligt DN var felet med denna uppgörelse, att den istället för att bara visa på hur förhandlingar ska ske, vidgades till att även gälla frågor som bäst löses genom lokala förhandlingar på platsen, t.ex. bostadskostnader och reseersättningar. Att arbetarna inte godtog budet ser tidningen som helt väntat. Det intressanta med svaret är istället att det betyder att strejken nu definitivt vidgats till att även vara en öppen revolt mot det egna förbundet, anser DN, och ett underkännande av det etablerade fackliga förhandlingssystemet. På julafton framför Olof Lagercrantz i en ledare en för-

⁷⁰ En ledare den 13. dec. och en – signerad Olof Lagercrantz – den 15. dec.

hoppning att en gemensam förhandlingsdelegation för fack och strejkande ska upprättas och att denna ska accepteras av företaget.

Den 5. jan. – när en sådan delegation upprättats – har DN en kort ledarnotis om att förhandlingar ska börja. Tidningen misstänker att en del praktiska problem kommer att uppstå, men hoppas på den goda viljan hos parterna. DN ser dock sina misstankar bli bekräftade och under en längre period finns endast några få kommentarer på ledarsidan, vilka talar om splittring på arbetsidan och om hur dödläget ska brytas.

Den 20. jan. jämförs strejkerna vid LKAB och Volvo. En jämförelse som helt utfaller till Volvoarbetarnas fördel. Vissa saker är lika, skriver DN, t.ex. missnöje med löner och arbetsvillkor. Skillnaden är att det lokala facket visat sig situationen vuxen vid Volvo, och drev igenom lagenliga och framgångsrika förhandlingar med företaget utan att förlora förtroendet hos de strejkande. De följande dagarna behandlas vilda strejker mera generellt. DN ser det som oroväckande att strejkerna som utbrutit varit framgångsrika som påtryckningsmedel för snabba förändringar. Det sunda förnuftet säger dock att strejkerna kommer att bemötas kraftfullare ju vanligare de blir, både av företag och fack. ”Här har båda parterna på arbetsmarknaden samma intresse.”⁷¹

Den 28. jan. för DN fram teorin att den finska arbetskraften är en viktig orsak till strejkerna. Framför allt är det Volvo-Skövdeverken – och ett uttalande av verkstadsklubbens ordförande där – som får tidningen att misstänka detta. ”Psykologiskt är det lätt att förstå de missförstånd och spänningar som kan uppkomma inom en grupp på 700 personer (Volvo-Skövdeverken. CT.) vilka genom språksvårigheter mer eller mindre isolerats från klubb- och verkstadsledning”, skriver tidningen, och konstaterar samtidigt den stora förekomsten av finländare på strejkföretagen. Den 2. feb. behandlas omröstningen om återgång. Resultatet tror och hoppas DN kommer att betyda återgång till arbetet, trots majoritet för fortsatt strejk. Eftersom en fortsatt strejk skulle betyda ”avsevärda påfrestningar för den enskilde”, bör inte en knapp majoritet räcka för den linjen, hävdar DN. DN skriver också att läget är kaotiskt och ingenting blir bättre av en fortsatt strejk.

Den 4. feb. kommenteras återgången med att förnuftet segrat. Ju längre det dröjt, desto sämre hade gruvarbetarnas förhandlingsläge blivit. Strejken har varit en väckarklocka, som kommer att höja reformviljan även på andra arbetsplatser, skriver tidningen. Däremot kan inte förhållandena på svenska arbetsplatser vara så dåliga generellt, att de drivit fram de andra vilda strejkerna, fortsätter man. Dessa strejker betecknas som taktik från ”begränsade grupper” för att få kortsiktiga vinster. Bakom dessa aktioner finns inget socialt tryck som i gruvarbetarstrejken. Det som gör en sådan aktion extra olustig, är att den riktar sig mot hela den fackliga ordningen och i förlängningen mot reglerna på arbetsmarknaden. Regler som inte ens ”ett så ömmande fall som gruvkonflikten” får rucka på, eftersom det enligt DN ytterst är fråga om arbetsmarknadens frihet. Om inte avtal respekteras, är det stor risk för statlig dirigering av arbetsmarknaden, avslutar DN.

Sammanfattning och slutsatser

Dagens Nyheters ledarmaterial kan delas upp kronologiskt i 5 olika perioder, efter de teman som behandlas och ändringar i DN:s hållning till dessa teman:

1. Strejktubbrottet och en efterföljande diskussion om industriell demokrati. Strejken betecknas som fullt förståelig, men ej som försvarbar.

⁷¹ Citat från den 21. jan.

2. En period som sträcker sig fram till årsskiftet, då kritiken mot facket skärps och blir ledande tema. Framför allt riktas kritiken mot LO:s organisation, som betecknas som alltför centralstyrd.
3. En period från den 5. jan. till den 19. jan. med få ledarkommentarer. Tema i ledarna är förhandlingarna, vilka sägs ha kommit in i ett dödläge, beroende på splittringen på arbetarsidan.
4. Från den 20. jan. till den 28. jan. löper nästa period, vilken som huvudtema har strejkvägen. Konflikten vid Volvo betecknas som en framgång för arbetare och fack, eftersom den lösts med lagliga medel. De andra strejkerna betecknas som stridande mot sunt förnuft, och de måste bekämpas. Teorin om att vilseledande av finska arbetare med dålig facklig kontakt kan ligga bakom några av strejkerna, antyder att DN misstänker att det finns någon eller några som försöker driva fram strejkerna. Något mer än antydningar finns dock inte.
5. Strejkens sista dagar och upplösningen. DN hävdar mer bestämt än tidigare en återgång till arbetet som det enda rätta. Inte ens ett majoritetsbeslut för fortsatt strejk får hindra en återgång. Gruvstrejken sägs ha varit en väckarklocka, som visat på dåliga förhållanden på arbetsplatserna. Strejkvägen får dock mer och skarpare kritik än tidigare. Dessa kan inte bero på dåliga arbetsförhållanden, utan ses som taktiska grepp att vinna kortsiktiga fördelar. De är dessutom ett hot mot gällande arbetsmarknadssystem och kan i sin förlängning leda till statlig styrning av den svenska arbetsmarknaden.

Slutsatser av denna kronologiska uppdelning blir att DN:s attityd till både LKAB-konflikten och vilda strejker i gemen blir allt mer negativ under perioden. Inställningen att missförhållanden på arbetsplatserna skapar vilda strejker försvinner inte, men tonas ner i takt med strejkvägens utbredning. I stället antas strejkerna bero på vissa gruppers (några antydningar om vilka dessa skulle vara har jag inte hittat) försök att vinna kortsiktiga fördelar. De farliga effekter strejkerna kan få ser DN inom landet i första hand, d.v.s. som ett hot mot inhemsk arbetsmarknadspolitik snarare än mot export och bytesbalans. Den stora faran med vilda strejker är hotet mot arbetsmarknadssystemet, vilket i förlängningen kan leda till statlig reglering, skriver tidningen. En slutsats av detta blir att DN ser planekonomi som en följd av vilda strejker om de blir ännu vanligare eller sätts i system. Om denna slutsats är riktig, skulle de grupper som enligt tidningen ligger bakom inte förstå detta, eller också ha intresse av en sådan utveckling.

Totalt kommenterar Dagens Nyheter under perioden 9. dec. 1969 till 4. feb. 1970 vid 26 tillfällen, aldrig med mer än en ledare per gång. Av dessa ledare är 3 signerade Olof Lagercrantz, 2 Folke Schmidt och 2 Sten Edlund. (De två sistnämnda är s. k. juridiskt sakkunniga.)

4. 3. M-L-Gnistan

I decembernumret 1969 finns endast en artikel om gruvarbetarstrejken. Artikeln är skriven av signaturen "gruvis" och enligt tidningen färdigställd innan strejken brutit ut. Artikelförfattaren är själv gruvarbetare i Kiruna och artikeln behandlar vad som enligt honom är en "kraftig löneattack mot Kirunas gruvarbetare" från företaget. Det som avses är omräkningsfaktorn, UMS och underjordsarbetarnas pensioner. Signaturen säger sig också ha märkt en ökande kampvilja bland arbetarna och anser att en strejk, som bland hamnarbetarna i Göteborg strax innan kan bryta ut. Gnistans enda kommentar är rubriken: "Gruvarbetarstrejken svar på LKAB:s utsugarmetoder".

”Varför skrämmer gruvstrejken både kapitalister och LO?” lyder rubriken på förstasidan till nr. 1-1970. Detta besvaras med att strejken är en kamp i hela arbetarklassens intresse och står i opposition till både kapitalister och LO/socialdemokratin. Den är ”en kamp för att spränga hela den tvångströja i vilken kapitalisterna och de socialdemokratiska ledarna sökt spänna in arbetarklassen för att säkerställa en ständigt ökande utsugning av den och ständigt ökande profiter åt kapitalet.” Den vilda strejken är arbetarnas enda sätt att få gehör för krav som de enligt Gnistan sagt sig ha framfört till facket i 10 år.

Ledaren i nr. 1 behandlar strejker och politik. Det är riktigt, säger Gnistan, att ingen politisk grupp nyttjat strejken för egna syften. Strejken – som alla strejker – uppstår p.g.a. den kapitalistiska industrins utsugning av arbetarna. P.g.a. klassarbetet mellan monopolkapitalism, socialdemokrati och LO får dock strejker av nödvändighet en politisk prägel, trots att de är rent fackliga, skriver tidningen. Strejker som kampform kommer efterhand som de utvecklas att visa sig politiska, och de måste göras politiska och bli en medveten kamp om makten i samhället, en kamp för ett socialistiskt samhälle, anser Gnistan.

I samma nummer finns en artikel om det sista strejkmötet före jul i Malmbergets sporthall. Tidningen lägger speciellt märke till den självkänsla strejken givit arbetarna. Människor som tidigare knappt kunnat tala med varandra för ”dånande maskiner och övervakande befäl” står nu upp och håller anföranden ”som om de var födda till det.” I samma reportage återges ett samtal mellan Gnistans reportrar och några gruvarbetare. Arbetarna avvisar enligt Gnistan bestämt Norrskens-Flammans påstående att det inte finns några motsättningar mellan de strejkande och det lokala facket. Detta påstående beror enligt reportaget troligen på att vpk har representanter i Gruv-4:ans styrelse. Även om vpk:s vanliga medlemmar och sympatisörer betecknas som bra av de intervjuade, så kan de inte fördrå de ledande – vpk-ödlorna – eller partiet som sådant. Inte sedan partiet sålde sin revolutionära övertygelse för en grynvälling, menar de intervjuade. Uttalanden från bl.a. LO-håll (Bertil Tengroth, Metall-41:an, Göteborg) om att KFML skulle ligga bakom strejken i malmfälten, kommenteras som ett led i LO:s och socialdemokraternas kampanj att misskreditera de strejkande och strejken.

Nr. 2-1970 Inleds på förstasidan med artikeln ”Arbetarklassen reser sig till kamp”. I den betecknas strejkvägen som en – av KFML förutsedd – fortsättning på 1968 års studentrevolter och som första steget mot en socialistisk revolution. Kampen för den socialistiska revolutionen tas också upp i en artikel om de strejkande skogsarbetarna. För att nå framgång i sin kamp uppmanas arbetarna att medverka i ”skapandet av ett arbetarklassens revolutionära parti.” De ”kampdugligaste och hängivnaste elementen” borde vara givna i ett sådant arbete, anser Gnistan. Ledaren handlar om resultatet av strejkerna. Även om gruvstrejken inte givit så goda resultat som den gjort om de strejkande följt KFML:s råd (se nedan) så har den givit resultat på lång sikt, blir kommentaren. Arbetarklassen har blivit medvetna om vilken enorm styrka den besitter och vilka dess fiender är. Det viktiga är nu att kampen fortsätter, främst i form av uppbyggandet av ett Marxist-Leninistiskt parti, hävdar Gnistan.

I en artikel på sid. 7 besvarar Gnistan varför strejken inte ledde till fullständig seger för gruvarbetarna. I två lägen kunde den ha gjort det, hävdar tidningen. Dels strax före jul, då kampviljan var på topp och stödet ute i landet var enormt. Ett upprop om sympatistrejker hade förmodligen räckt för att utvidga konflikten så mycket att snabba förhandlingar hade framvingats. Dels när strejken avslutades. Hade de strejkande hållit ut i några veckor till, så hade malmbristen i LKAB:s exportländer tvingat fram förhandlingar. Anledningen till att strejken varken förlängdes eller utvidgades är att vpk under hela strejken arbetat för att den skulle bli resultatlös, hävdar Gnistan.

Sammanfattning och slutsatser

Gnistan säger sig stödja de strejkande, men anser att strejken skötts felaktigt, främst beroende på splittrare, som egentligen stöder arbetarklassens fiender. Arbetarklassens fiender består av monopolkapitalet och dess organisationer (t.ex. SAF), av de fackliga organisationerna – både på lokal och central nivå – av det socialdemokratiska partiet och vpk. Strejkvågen är ett tecken på att arbetarklassens politiska medvetande håller på att höjas. Utsugning och förtryck har nu gått så långt att arbetarklassen börjat resa sig till kamp. Ett litet steg på vägen mot den socialistiska revolutionen. Strejkkampen är dock fortfarande spontan, något som inte bara är en styrka. För att både den och arbetarklassens hela kamp ska bli framgångsrik måste kampen ledas av ett Marxist-Leninistiskt parti, där de mest medvetna arbetarna måste delta. Partiet som ska byggas upp är KFML och dess självpåtagna ledarfunktion kommer till uttryck i Gnistan, där rätt och fel agerande, eller vem som är vän eller fiende fastslås utan några invändningar. KFML ska leda arbetarklassen efter en fastslagen sanning och efterhand som arbetarna vaknar politiskt kommer de att acceptera KFML som det enda parti som kan leda dem mot det socialistiska samhället.

Gnistans kommentarer till strejkvågen behandlar inte enskilda händelser, utan ser strejkerna som ett led i en samhällsprocess och kommenterar dem ifrån den utgångspunkten.

Totalt innehåller nr. 12-69 t.o.m. nr. 2-70 av M-L-Gnistan 4 förstasidesartiklar, 2 ledare och 15 andra artiklar om strejken.

4. 4. Norrskens-flamman

”I botten på det hela ligger ett djupt och befogat missnöje och det är inte färskt”, skriver Norrskens-Flamman i sin första ledarkommentar till strejken den 11. dec. Den utlösande faktorn är missnöje med en avtalsuppgörelse i Svappavaara men det finns många orsaker, skriver tidningen och räknar upp missnöje med löner, facklig splittring och de ”privatkapitalets utsvettningsprinciper” som LKAB använder och fulländar ”med amerikansk hjälp.”

Dagen efter slår Flamman fast det legitima i strejken som vapen. LO har varit mer måna om att bevara arbetsfreden än att genomdriva bra avtal för sina medlemmar, fastslår tidningen.

Den 13. dec. har N.F1. två ledare om strejken. Den ena kräver att LKAB ska lämna SAF. Den andra tillbakavisar underförstådda påståenden från olika håll att de förluster strejken orsakar är arbetarnas fel. Är inte snarare den tjurige envoyé Lundberg den verkligt ansvarige? Frågar tidningen.

Den 15. dec. varnar Flamman för det fiske i grumliga vatten som bedrivs på arbetsplatserna av maoisterna. (N.F1.:s benämning på KFML) Alla som stöder de strejkande måste slå vakt om enigheten och inte försöka dra egna politiska fördelar av strejken, hävdar Flamman. Enigheten är sedan huvudtema i Flammans ledare. Inte bara enigheten mellan de strejkande, utan hela arbetarklassens enighet i stödet för strejken. Ett exempel på detta stöd utifrån ger tidningen den 18. dec. då den berättar att över en miljon kr. redan samlats in till gruvarbetarnas strejkkassa. Ett sådant stöd saknar LO, vilket dock inte avhåller dem från att ta beslut om Svappavaara och dessutom ta beslut i Stockholm, skriver tidningen. Den 19. dec. tillbakavisar Flamman påståendet att de strejkande skulle vara på väg ut ur Gruvindustriarbetareförbundet. Sådana påståenden tjänar bara till att splittra fackföreningsrörelsen, skriver N.F1.

Den 20. dec. skriver Flamman att strejken har slagit hål på myten om potten, d.v.s. att arbetarnas löneutrymme måste styras genom centrala förhandlingar som avgör hur stor

lönepott som finns att dela mellan de olika LO-förbunden. ”Det är ett bedrägeri att inbilla lågavlönade Pettersson i företag A, att han skulle få ett öre mer i sitt lönekuvert, därför att hans något bättre avlönade arbetskamrat i företag B, håller igen sina lönekrav.”

Den 23. dec. kommenteras omröstningen i Svappavaara. 141 röster mot 5 är ett besked som inte kan missförstås, skriver Flamman, med avseende på solidariteten mellan gruvarbetarna. I samma artikel slår tidningen återigen fast att strejken inte avser att bryta ner den fackliga rörelsen, utan tvärtom att slå vakt om den och göra den kampduglig.

Den 30. dec. bemöter N.Fl. påståendet från Beril Tengroth, Metall i Göteborg, att KFML skulle ligga bakom strejken. Maoisterna har knappt någon förankring i Norrbotten och kommer förmodligen aldrig att få någon, lyder svaret, och N.Fl. hänvisar till maoisternas försök en vecka tidigare att ordna ett eget massmöte, vilket besöktes av 5 personer.

Det nya året innebär inga förändringar i Norrskens-Flammans inställning till konflikten. Huvudtema är fortfarande enigheten och folkopinionens betydelse för denna. Den 8. jan. har förhandlingarna kommit igång och även detta ser Flamman som ett resultat av kompakt arbetarenhet. Att någon lösning inte kom till stånd kommenteras dagen efter som ett resultat av LKAB-ledningens tjurskalliga attityd. Den 10. jan. hävdar Flamman att sammanbrottet i förhandlingarna visat att LKAB:s ledning och Gruvs förbundsstyrelse utarbetat och jobbat efter en gemensam plan för att tvinga de strejkande att ge sig. De strejkande kommer ändå att vinna om de fortsätter att stå eniga, fortsätter tidningen. Malm måste brytas för att kunna säljas och det klarar varken förbundsledning eller företag utan arbetare.

Den 14. jan. behandlas Gruv-4:ans ordförande Ivar Hermanssons avståndstagande från Gruvindustriarbetareförbundets ledning och förbundsrepresentanterna i 27-manna-delegationen. Framförallt är det förbundets krav på att en ombudsman, Anders Stendalen, ska leda förhandlingarna med LKAB som lett till schismen, skriver Flamman, och ställer sig helt bakom Hermanssons och de strejkandes krav att 27-mannadelegationens ordförande, Ture Rantatalo, ska leda diskussionerna med företaget. (både Rantatalo och Hermansson var medlemmar i vpk. CT.) Gruvs förbundsledning betecknas som förrädare, som ställt sig på arbetsgivarens sida mot dem de ska representera, i syfte att slå fast att vilda strejker inte lönar sig.

Den 15. jan. avvisar Flamman påståenden om att strejken skulle vara kommuniststyrd, som försök att splittra arbetarsidan. Dagen efter har enligt Flamman arbetarna genom två stora strejkmöten – ett i Malmberget och ett i Kiruna – visat att försöken misslyckats. ”Gruvarbetarstrejken har alltså redan burit frukt” skriver N.Fl. den 20. jan. som kommentar till den vilda strejken på Volvo. Det kan knappast vara något annat än gruvarbetarnas exempel som gjort att Volvos ledning så snabbt givit efter för de strejkande, fortsätter tidningen och påpekar att Volvo-uppgörelsen är ett bevis på hur falskt talet om potten är. I den pott som bildar ”aktieägarnas arbetsfria inkomst” finns av allt att döma att ta av fortsätter N.Fl. Den 21. jan. behandlar ledaren strejkvågen. Nyckeln till seger är enighet, konstaterar Flamman och pekar på vilken betydelse strejkerna har som exempel för varandra, t.ex. i fallet LKAB-Volvo. De strejkande i malmfälten för alltså en hela arbetarklassens kamp, skriver N.Fl. Den 27. jan. tar en ledare upp de påbörjade förhandlingarna i Kiruna. Att de överhuvud taget kommit igång tar Flamman som ett bevis för, att arbetarnas enighet segrat över LKAB:s, SAF:s, LO:s och regeringens splittringstaktik. Dagen efter försvarar N.Fl. de strejkandes krav. Att arbetsgivar-sidan kallar dem orealistiska är dock inte så underligt, skriver tidningen och påpekar att alla arbetarkrav alltid betecknats som orealistiska, t.ex. kraven på 8-timmarsdag, lagstadgad och betald semester och folkpension.

Den 29. jan. tas skogsarbetarstrejken som brutit ut i Norrbotten upp till behandling. N.Fl. ställer sig bakom de strejkandes krav och menar att skogsarbetarnas situation – främst ekonomiskt – försämrats avsevärt de senaste åren. En orsak är enligt Flamman det svaga Skogsindustriarbetareförbundet, vilket riskerar att få lika dåligt rykte som Gruv om det inte ställer sig bakom de strejkandes krav.

Den 2. feb. kommenteras omröstningen om återgång. Flamman menar att läget är så oklart att frågan måste behandlas ytterligare på nya stormöten. Strejkkommitténs rekommendation att återuppta arbetet betecknas som mindre välbetänkt, eftersom en majoritet fortfarande är för fortsatt strejk. Att majoriteten är knapp anser Flamman bero på den press som massmedia utsatt de strejkande och framför allt strejkledningen för. Det är de vacklande i strejkledningen som uppmärksammats i massmedia, inte de som uthärdat den psykiska pressen, skriver Flamman. Dagen efter behandlas strejken som om den vore slut, trots att arbetet inte återupptagits. Både från fackligt håll och arbetsgivarhåll kommer man att försöka framställa strejken som ett fiasko och resultatet som fullt uppnåeliga på vanlig förhandlingsväg, tror Flamman. Denna lögn kommer dock varje sunt tänkande människa att genomskåda, fortsätter tidningen. Hela arbetarklassen har fått glädje av strejken och en allt aktivare lönepolitik kommer att bli vanlig från arbetarnas sida, skriver N.Fl. och tar Volvo-uppgörelsen som exempel på den utveckling som inletts. Flamman är även optimistisk till de fortsatta förhandlingarna. ”Efter två månaders kamp kommer gruvarbetarkåren inte att acceptera en dålig uppgörelse.”

Sammanfattning och slutsatser

Norrskens-Flammans allt överskuggande tema är enigheten, dels inom gruvarbetarkåren och dels inom arbetarklassen i sin helhet. Tidningen ställer sig helt på de strejkandes sida. Bland annat bemöter N.Fl. angrepp mot de strejkande och endast tre gånger tas något som kan tydas som oenighet upp; Ivar Hermanssons brytning med Gruv-4:an, de vacklandes utrymme i massmedia och strejkkommitténs rekommendation om återgång. Flamman ser stödandet av enigheten som ett krav för framgång, både för arbetarklassen i stort och för gruvarbetarna. I skenet av det blir det naturligt att betona enhet och tona ner eventuell splittring. Olika grupper försök att splittra strejkfronten tonas dock inte ner, vare sig splittrarna är arbetsgivare, fack, massmedia eller maoister.

Strejken är arbetarklassens legitima vapen. Att den motarbetas av LO innebär inte att den fackliga organisationen är fel i sig, men den måste reformeras. Någon grundläggande motsättning finns inte mellan de strejkande och facket, hävdar Flamman med hänvisning till stöd i de lokala avdelningarna för strejken.

Flamman ser inte arbetsmarknadens system med två förhandlande parter som något normalt, eller fördelaktigt för båda parterna. I grunden har arbetare och arbetsgivare motsatta intressen och det är arbetsgivarna som gynnas av förhandlingssystemet. De vilda strejkerna visar att det finns löneutrymme utöver den s.k. pott arbetarna har att dela på och stöder på så sätt löneutvecklingen för hela arbetarklassen, hävdar Flamman och ser i förlängningen av kampen ett upphävande av motsättningen kapital-arbete genom en övergång till ett socialistiskt samhälle.

Totalt kommenterar Norrskens-Flamman mellan den 9. dec. 1969 och den 2. feb. 1970 vid 38 tillfällen LKAB-konflikten. Vid 17 av dessa tillfällen behandlas strejken i mer än en ledare. En ledare är signerad Hilding Hagberg och en Fritiof Lager.

4. 5. Svenska Dagbladet

Den 13. dec. finns under rubriken "Kriget i Kiruna" den första ledarkommentaren till strejken införd. Som orsak till strejken ger tidningen "ett svårgripbart missnöje". Sv.D. misstänker att inte ens alla indragna vet varför de strejkar, eller ens att strejken är olaglig. Strejken antas också vara politiskt organiserad. Sv.D. misstänker kommunisterna, (vpk), vilka nyss förlorat makten i Gruv-12:an. "Förutsättningar för ett organiserat undermineringsarbete finns alltså". Oavsett vad som ligger bakom, så rättfärdigar det inte en vild strejk, eftersom strejker hotar både förhandlingsapparat och arbetsfred. "Skall något slags kvasirevolutionär stämning också utbreda sig på verkstadsgolven och skapa det förakt för ingångna avtal, som sätter både fackförbund och huvudorganisationer ur spel?" frågar tidningen. Risken finns, om man betänker hur en "extremist av fru Lidmans typ" hyllas av de strejkande, fortsätter tidningen. Avstånds-tagandet från vilda strejker och synen på dem som kommunistinspirerade och samhällsomstörtande visar sig gälla generellt, och inte bara för LKAB-konflikten. Den 14. dec. kommenteras t. ex. ett uttalande av en av de strejkande – Elof Luspa – med att han bör hålla sig på jorden för att slippa "samma öde som de stuverirevoltörer som förra året skulle vända upp och ned på Sverige." Luspa betecknas också som kommunist, något som han själv inte gjorde.⁷²

Den 19. dec. tar Sv.D. upp Stockholmsuppgårelsen om Svappavaara för första gången. De strejkande ses som helt oresonliga i sina krav att LKAB ska förhandla med dem, och inte ens fackets uppgrörelse om Svappavaara har mildrat den attityden, klagar Sv.D. Den 22. dec. kommenteras de strejkandes avböjande av budet. Trots mycket förmånliga villkor – vilka dessutom bjudits under en vild strejk, då arbetarna överhuvud taget inte är berättigade till förhandlingar – är den militanta majoriteten oresonlig, skriver Sv.D. Också LO och Gruvindustriarbetareförbundet får kritik. Strejktutvecklingen måste vara "utomordentligt nedslående" för dem, menar Sv.D. På julafton 1969 är den misstänkta kommunistiska styrningen av strejken åter huvudtema för ledaren. "Det är inte första gången som de (kommunisterna. CT.) uppträder som dirigerande minoritetsgrupp inom en större enhet", skriver tidningen, men fortsätter med att betona att detta inte innebär någon "nedvärdering av den solidaritet över alla partigränser som vuxit fram bland gruvarbetarna."

Dagarna runt och efter årsskiftet handlar ledarna om en förhoppning att strejken snart ska ta slut och en efterföljande bitterhet när det visar sig att den inte gör det. Skulden för att strejken fortsätter läggs till största delen på strejkkommittén, men tidningen pekar också på att den svenska modellen är ett långt ifrån fulländat system. De första 2-3 veckorna på det nya året blir ledarna allt sparsammare. Tonvikten i kritiken förskjuts något. Den riktar sig fortfarande mot strejkkommittén, men även allt tydligare mot statliga företag, regeringen och fackförbunden.

Den 20. jan. inleder Sv.D. ett nytt tema: strejkvågen. Det är för tidigt att säga hur långt den kommer att sprida sig, anser tidningen, men utvecklingen är oroväckande, en kedjereaktion där en strejk föder en annan. För att undersöka vad som menas, illustreras artikeln med en tecknad bild – rubricerad "TÄNT VARE HÄR" – där en gruvarbetare utlöser en detonator till 4 sprängladdningar. Två av stubinerna bildar orden SAAB respektive Volvo. Om strejkerna sprider sig och blir framgångsrika, kan det hota både det ömsesidiga förtroendet på arbetsmarknaden och den svenska bytesbalansen, menar tidningen. Strejkernas uppkomst beror på politiska vänsterextremisters agitation, hävdar Sv.D., oavsett var i Sverige strejken blossar

⁷² Se t.ex. Thunberg (red.), a.a. sid. 55 f.

upp. De följande dagarna sker ingen förändring av argumenten, förutom att hoten mot fackföreningsrörelse och solidarisk lönepolitik läggs till de eventuella följderna av strejkvågen. Att de strejkande inte själva förstår vådan vilka följder strejkerna kan få, förklaras med att det finns "ett litet skikt bland de agerande på strejkfronten som ingenting högre önskar än att sätta hela näringslivet och därmed också samhället i gungning."⁷³

Den 27. jan. kommenteras de strejkandes offentliggjorda krav. Dessa betecknas som orealistiska och ogiltiga, eftersom de framlagts av "utomstående". (D.v.s. inte av den fackliga organisationen.) Att förhandlingar överhuvud taget kommer igång och därtill med fackliga representanter i de strejkandes förhandlingsdelegation ses dock som ett framsteg. De närmast följande dagarna hyser Sv.D. förhoppningar om återgång, för att den 3. feb. beteckna läget som närmast kaotiskt. Ledaren talar då om de svåra skador arbetarrörelsen fått genom att strejkfanatiker gjort sig till självutnämnda talesmän. Sv.D. talar också om splittring och inbördes hätskhet bland gruvarbetarna.

Den 4. feb. summerar Sv.D. strejken: "Läxan som måste läras, är alltså att den vilda strejken är ett dåligt vapen". Strejken har kostat massor, både för landet som helhet, företaget och de strejkande själva. Skulden för konflikten lägger Sv.D. på arbetarnas oenighet och avsaknad av förhandlingsorgan. Att strejken är slut innebär att "Hela landet drar en suck av lättnad."

Sammanfattning och slutsatser

Svenska Dagbladets ledarmaterial kan delas in i 4 olika kronologiska perioder, efter vilka teman som huvudsakligen behandlas:

1. En period från strejkutbrottet fram till årsskiftet, när Sv.D. söker orsaken till strejken. Strejken ses som ett onödigt och olagligt ingrepp i ett – trots vissa brister – i grunden sunt arbetsmarknadspolitiskt system. Eftersom systemet är bra för alla parter, så drar tidningen slutsatsen att strejken är organiserad av politiska grupper med intresse att störta samhället. Dessa grupper får diffusa beteckningar som extremister eller kommunister. De enda som direkt pekas ut är vpk:s grupp i Gruv-12:an, som skulle ha till syfte att återta förlorad facklig makt. Partibeteckningen vpk används dock inte, utan även de benämns endast kommunister. Att det skulle finnas anledning till missnöje vid LKAB nämns, men ses inte som tillräckligt för att utlösa strejken.
2. Från årsskiftet fram till ca. 20. januari. En period med kortare och färre ledare. Det enda nya är att kritiken mot fackförbund och statliga företag ökar.
3. Från 20. jan. till ca. 26. jan. Strejkvågen. De vilda strejkerna runt om i Sverige behandlas med samma argument som LKAB-konflikten. De är ett hot mot det ekonomiska systemet, grundvalen för vår välfärd och de är kommunistinspirerade. Här finns inget i ledarmaterialet som talar om materiella orsaker till strejkvågen, utan agitation och styrning av extremister är den enda orsak som nämns.
4. Den 27. jan. till strejkslutet. Förhandlingarna är huvudtema. Som positivt ses att fackliga representanter är med i de strejkandes förhandlingsdelegation, som negativt att de strejkande själva utsett representanter i stället för att helt gå via facket, och att de strejkande ställt orimliga krav. Strejkslutet ses som en återgång till något normalt. Alla inblandade och även utomstående har förlorat på strejken, enligt Sv.D. och tidningen drar slutsatsen att läxan som måste läras är att vilda strejker inte bara är olagliga, utan även dåliga som vapen.

⁷³ Citatet från Svenska Dagbladet den 26. jan. 1970.

Generella slutsatser blir att Svenska Dagbladet ser alla LO-medlemmars löneutrymme som en enda pott att fördela inbördes. Om någon grupp lyckas tillskansa sig högre lön – t.ex. genom en vild strejk – sker det på bekostnad av andra löntagare. Att det skulle finnas utrymme för generella löneökningar förnekas, eftersom det skulle skada bytesbalansen. Eftersom det enligt Sv.D.:s sätt att se är uppenbart att ingenting finns att vinna på vilda strejker, måste slutsatsen bli att de arbetare som strejkar inte förstår detta, utan låter sig ledas som en viljelös skock av ett fåtal uppvigglare, utan att genomskåda dem.

På julafton 1969 får gruvarbetarna ett erkännande för att de visat solidaritet värd att prisa. Detta är det enda positiva omdöme de strejkande får under hela strejken.

Sammanlagt behandlas LKAB-konflikten och de vilda strejkerna vid 27 tillfällen mellan den 9. dec. 1969 och den 14. feb. 1970 på ledarplats. Vid ett av dessa tillfällen finns 2 artiklar om Strejken. (Den 26. jan. -70) Den ena är dock – trots sin placering – knappast att betrakta som ledare, utan mera någon form av politiskt kåseri och jag har inte behandlat artikeln.

Jämförelser mellan pressmaterialet

Behandlingen av de agerande grupperna: En allmän iakttagelse är att DN och Sv.D. i första hand kommenterade specifika händelser och under olika skeden av strejken hade vissa teman som dominerade ledarmaterialet. Arbetet och N.Fl. däremot, kommenterade de agerande i varje situation, utan att på ledarplats redogöra för själva händelsen. Några exempel: Sv.D. behandlade mellan den 20. jan. och den 26. jan. strejkvågen i hög utsträckning och vilken betydelse denna händelse hade för samhället. Som orsak gav tidningen dock endast antydningar om att kommunistisk agitation och konspiration skapat strejkvågen, och olika gruppers (t.ex. LO och SAF) agerande behandlades knappast. När N.Fl. behandlade samma händelse, sågs strejkvågen som en kamp mellan arbete och kapital, och därigenom blev de agerande grupperna – strejkande, arbetsgivare och fackförening – det intressanta för tidningen. När Arbetet kommenterade förhandlingarna under strejkens sista skede, var strejkkommitténs oduglighet huvudtema. Svenska Dagbladets huvudtema var istället det felaktiga i att förhandlingarna överhuvud taget hölls mellan strejkkommittén och LKAB, inte hur kommittén eller företaget agerade. Hos DN och Sv.D. var alltså händelseförloppet dominerande över de agerande, och hos Arbetet och N.Fl. var de agerande dominerande över händelserna. Gnistan's behandling av strejkerna stämmer väl överens med Arbetets och N.Fl.'s tonvikt på de agerande. Gnistan hade dock inte samma förutsättningar för tematisering av händelser, eftersom den var månadstidning.

1. Behandlingen av de strejkande: Både Arbetet, DN och Sv.D. betonade det felaktiga i de strejkandes agerande. Arbetet och DN ansåg dock att det kunde vara förståeligt. Sv.D. såg de strejkande som lurade av agitation. Efterhand som strejkvågen spred sig, blev DN:s inställning till strejkande mer negativ och de sades vara ute efter kortsiktiga fördelar och handlade obefogat, eftersom deras arbetssituation inte kunde vara lika dålig som gruvarbetarnas. Antydningar om kommunistisk styrning började också förekomma. Arbetet delade efterhand in gruvarbetarna i vanliga strejkande och strejkkommitté, där kritiken i allt högre grad kom att rikta sig mot kommittén. På detta sätt kunde tidningen ta avstånd från strejken utan att angripa de strejkande i någon högre grad.

Gnistan och N.Fl. tog helt ställning för de strejkande. En skillnad var dock att Gnistan ville leda de strejkande, medan N.Fl. ville vara språkrör för dem. Gnistan såg uppbyggandet av ett Marxist-Leninistiskt parti som enda möjligheten för arbetarklassen att nå den slutgiltiga segern, det socialistiska samhället. Det parti som skulle leda kampen fanns redan och hette KFML. Eftersom partiets företrädare redan hade den bästa lösningen till hur kampen skulle föras, var det arbetarnas sak att anpassa sig till KFML, inte tvärtom. N.Fl. ansåg att enighet var det viktigaste, och betonade också under hela strejken enigheten. Några försök att påverka de strejkande förekom inte i N.Fl. utan tidningen såg under hela strejken gruvarbetarnas agerande som det rätta.

2. Behandlingen av de fackliga organisationerna: Hos Arbetet, DN och Sv.D. betecknades fackföreningen som den enda rätta formen för arbetarnas agerande på arbetsmarknaden. Arbetet tog helt ställning för fackets agerande – både på central och lokal nivå – under hela LKAB-konflikten, medan DN och Sv.D. var mer kritiska. Speciellt hos Sv.D. märks hur inställningen blir mer kritisk efter hand. Gnistan tog helt avstånd från den dåvarande fackliga organisationen, som betecknades som lierad med arbetarklassens fiender. N.Fl. ansåg facket som i grunden sunt, men i behov av reformering. Det lokala facket fick mindre kritik än förbundet och LO, i alla fall fram till Ivar Hermanssons brytning.

3. Behandlingen av företagets representanter och SAF: Hos DN och Sv.D. kommenteras SAF:s och företagets agerande inte över huvud taget. Arbetet kritiserade SAF för att ofta brutit avtal och för att förhållanden som kunde leda till strejk överhuvud taget uppstått. (Det sista påståendet riktade sig även mot LKAB.) Gnistan och N.Fl. såg arbetsgivarna som profithungliga fiender till arbetarklassen och ingen av tidningarna gav något positivt omdöme om dem.

Behandlingen av de vilda strejkerna som fenomen

Arbetet, DN och Sv.D. såg alla vilda strejker som något som rubbade den normala ordningen på arbetsmarknaden och som kunde få allvarliga konsekvenser om de sattes i system. Utgångspunkten för de tre tidningarna var dock olika; Arbetet var rädd att arbetarnas möjligheter att hävda sig skulle bli mindre, eftersom LO:s makt hotades; DN såg risker för att statliga ingrepp skulle bli vanligare och i längden hota friheten på arbetsmarknaden; Sv.D. var rädd för att bytesbalansen och Sveriges ställning på världsmarknaden skulle hotas. Gnistan och N.Fl. såg strejkerna som något positivt, som ett steg på vägen mot frigörelse och socialism. Båda tidningarna såg strejken som ett legitimt vapen och som en kamp i hela arbetarklassens intresse. En skillnad är dock att Gnistan ansåg att kampen måste föras vidare av de mest medvetna arbetarna i KFML, medan N.Fl. i första hand behandlade de möjligheter till förbättringar inom det kapitalistiska samhället som visade sig genom strejkerna.

Orsaker till de vilda strejkerna: Alla tidningarna utom Sv.D. ansåg att det fanns djupt liggande orsaker till LKAB-konflikten. Arbetet och DN ansåg dock att dessa skulle gå att reformera bort, medan Gnistan och N.Fl. menade att de berodde på motsättningar som skapats av det kapitalistiska samhället, t.ex. mellan ökad lönsamhet och bibehållet människovärde. Sv.D. skyller strejken på vänsterextremister. Under strejkvägen bytte DN inställning och förklarade att strejkerna berodde på att vissa grupper ville vinna fördelar, inte på dåliga arbetsförhållanden. Misstankar om kommunistisk agitation som orsak framträdde också, om än inte så uttalat som hos Sv. D.

Förändringar i tidningarnas behandling av strejker under LKAB-konfliktens förlopp: Arbetet ändrade inställning till de strejkande, genom uppdelningen av dem i två grupper. DN ändrade inställning till strejkernas orsaker och till arbetsförhållandena inom industrin efter hand som strejkvägen spred sig. Inställningen till facket blev också mer kritisk successivt. Gnistan ändrade inte inställning på någon punkt under strejken. N.Fl. ändrar inställning till Gruv-4:an i och med Ivar Hermanssons brytning. I övrigt märks ingen förändring i åsikterna. Sv.D. blev efter hand mer kritisk mot fack och statliga företag. I övrigt var åsikterna de samma.

Olikheter mellan tidningarna: Den stora skiljelinjen är inställningen till vilda strejker som fenomen. Avståndstagande eller godtagande av vilda strejker delar in de undersökta tidningarna i två grupper: en med Arbetet, DN och Sv.D. samt en med Gnistan och N.Fl. Båda grupperna såg vilda strejker som något som i sin förlängning kunde ändra samhället. Skillnaden var att Arbetet, DN och Sv.D. ansåg att detta var ett hot mot ett i grunden sunt samhälle, medan Gnistan och N.Fl. önskade en utveckling mot arbetarinflytande och socialism. Det fanns skillnader även inom grupperna, ibland ganska stora, men skillnaden mot den andra gruppen var i allmänhet större, så min slutsats blir att den grundläggande inställningen till ägande och förhandlingssystem i samhället styrde även inställningen i de mindre frågorna.

Jämförelser med riksdagsdebatten: Eftersom riksdagen inte behandlade LKAB-konflikten eller vilda strejker i någon större utsträckning, är det svårt att dra några direkta slutsatser. Av

de argument som framfördes i riksdagen av folkpartiet, moderaterna, socialdemokraterna och vpk (de partier som företräddes i riksdagen och dessutom är företrädda i mitt pressmaterial) behandlades de flesta även på respektive ledarsidor. Av de argument som folkpartiet framförde, fanns samtliga även i DN, även om Heléns åsikt att strejkvågen var styrd inte var så tydligt uttalad i tidningen. Gösta Bomans uttalande i riksdagen, att det kollektivistiska organisationssamhället var orsak till strejkerna och att ett regeringsskifte skulle förebygga strejker och Jacobssons uttalande om invandrarnas del i strejkerna nämndes inte i Sv.D. Konspirationsteorin var företrädd både i riksdagen och Sv.D. men Åkerlunds påstående att den internationella kommunismen underblåste de svenska strejkerna förekom i alla fall inte lika tydligt i tidningen. De socialdemokratiska åsikterna i riksdagen stämde så när som på ett uttalande (Göran Karlssons yttrande om utlänningarnas roll i strejkerna) helt överens med vad Arbetet skrev. De åsikter som vpk framförde i riksdagen fanns samtliga i N.Fl.

Jämförelser med åsikter om strejkorsaker framförda i vetenskaplig litteratur:

Arbetarnas underläge i förhandlingar: N.Fl. och Gnistan hävdade att förhandlingssystemet var orättvist. De andra tre tidningarna såg det som en nödvändighet, utan att diskutera om det var rättvist eller ej.

Arbetsdomstolens partiskhet: Togs ej upp av någon tidning.

§32 i SAF:s stadgar: Fick inte något större utrymme i någon av tidningarna.

Förändring i levnadsförhållanden men ej i klassidentifikation hos arbetarna: Tas ej upp i ledarmaterialet.

Arbetarrörelsens avpolitisering och glappet arbetare-arbetarrörelse: Gnistan och N.Fl. betonade detta. DN behandlade glappet som uppstått genom LO:s centralisering. Arbetet och Sv. D. behandlade inte frågan.

Det låga fackliga intresset: Arbetet ansåg att det var arbetarnas egen sak att engagera sig. DN ansåg att centraliseringen inom LO skapat ointresse. Gnistan hävdade detsamma, men lade till att ointresset också berodde på förborgerligande. N.Fl. behandlade inte fackligt ointresse, och inte heller Sv.D.

Missnöje skapat av tidsstudier: Olika former av rationaliseringar togs upp som strejkorsaker av samtliga tidningar utom Sv.D.

Begränsad möjlighet till arbetstillfredsställelse under det rådande ekonomiska systemet: Betonades kraftigt av Gnistan och N.Fl. Behandlades inte av de övriga tre tidningarna.

Politisk vänstervåg i Europa: Gnistan såg strejkerna som en fortsättning på studentrevolterna och som ett tecken på ökat politiskt medvetande. N.Fl. såg snarare strejken som inledningen till, än fortsättningen på en vänstervåg. Övriga tre tidningar berörde inte frågan.

Referenser

Tryckta källor:

Riksdagstryck

Riksdagens protokoll med bihang, 1969 & 1970

Tidningar, tidskrifter

Arbetet, Göteborg

Dagens Nyheter, Stockholm M-L-Gnistan, Göteborg

Norrskens-Flamman, Luleå

Svenska Dagbladet, Stockholm

Litteratur:

Blumberg, Paul: *Företagsdemokrati i sociologisk belysning*. Stockholm, 1971.

Dahlström, Edmund m.fl.: *LKAB och demokratin: Rapport om en strejk och ett forskningsprojekt*. Stockholm, 1971.

Goldthorpe, John H. m.fl.: *Arbetaren i överflödssamhället 1 Beteenden och attityder i arbetslivet*. Stockholm, 1971.

Goldthorpe, John H. m.fl.: *Arbetaren i överflödssamhället 2 Politiska beteenden och attityder*. Stockholm 1971.

Goldthorpe, John H. m.fl.: *Arbetaren i överflödssamhället 3 I klassamhället*. Stockholm, 1971

Gorz, André: *Arbetarrörelsen i överflödets samhälle*. Stockholm, 1965

Ingham, Geoffrey K.: *Strikes and Industrial Conflict: Britain and Scandinavia*. London & Basingstoke, 1974.

Järhult, Ragnar: *Nu eller aldrig: En bok om "den nya strejkrörelsen"*. Stockholm, 1982.

KFML(r):s centralkommitté (red.): *Vänd ansiktet mot arbetsplatserna! Två års kamp för ett kommunistiskt parti 1970-1972*. Göteborg, 1973.

Korpi, Walter: *Varför strejkar arbetarna?* Stockholm, 1970.

Korpi, Walter: *Vilda strejker inom metall- och verkstadsindustrien: En rapport till Svenska metallindustriarbetareförbundet*. Stockholm, 1968.

Larsson, Sven-Olov: *Gruvstrejken i A-pressen-* (I "Tiden" nr. 3. 1970)

Lidman, Sara/Uhrbom, Odd: *Gruva*. 1. uppl. Stockholm, 1968 3. uppl. Stockholm, 1970.

LKAB-strejken. Lund, 1970.

Schiller, Bernt: *LO, paragraf 32 och företagsdemokratin*. Stockholm, 1974.

Thunberg, Anders (red.): *Strejken*. Stockholm, 1970.

Westerståhl, Jörgen: *LKAB-konflikten i Radio/TV och dagspress*. Göteborg, 1971.

Litteraturpresentation.

Blumberg, Paul: *Företagsdemokrati i sociologisk belysning*. Sociologisk analys av begreppet

medbestämmanderätt så som de framträder i litteratur och gestaltar sig i praktiken.

Dahlström, Edmund m. fl.: *LKAB och demokratin*. Hösten 1969 inledde författarna ett sociologiskt forskningsprojekt om medinflytande vid LKAB. När gruvarbetarstrejken utbröt övergick forskargruppen till att studera den. Boken behandlar både och. Det ursprungliga projektet kunde dock aldrig fullföljas.

Goldthorpe, John H. m. fl.: *Arbetaren i överflödssamhället*. Del 1-3 En undersökning av brittiska, ”ekonomiskt välställda” arbetare med syfte att beskriva deras beteenden och attityder i arbetslivet, i politiska frågor och deras plats i klasstrukturen, att ge tänkbara förklaringar till detta och ge tänkbara förklaringar till pågående förändringar.

Gorz, André: *Arbetarrörelsen i överflödets samhälle*. En ”systematisk kritik och analys av dagens nykapitalistiska samhälle i Västeuropa”, framför allt av fackföreningens roll.

Ingham, Geoffrey K.: *Strikes and Industrial Conflict*. En jämförelse av industriella relationer (”Industrial relations”) i Storbritannien och Skandinavien.

Järhult, Ragnar: [Nu eller aldrig](#). Beskrivning av några större strejker i Sverige under perioden 1969-70, däribland LKAB-konflikten. Innehåller även intervjuer med gruvarbetare.

KFML(r):s centralkommitté: *Vänd ansiktet mot arbetsplatserna!* Tidningsartiklar, broschyrer och dokument rörande splittringen av KFML, av vilka en del behandlar LKAB-konflikten. Utgiven av Proletärkultur. [I utdrag på marxistarkivet: [KFML\(r\):s första år](#). Se även [Dokument från en splittring - KFML, KFMLr](#). som innehåller en hel del som berör gruvstrejken – *Red anm*]

Korpi, Walter: *Varför strejkar arbetarna?* Tar upp ”huvudlinjer för en analys av konflikter på arbetsmarknaden. Strejkerna analyseras mot bakgrunden av klassförhållandena och den ojämna maktfördelningen i samhället.” Utgiven av Tidens förlag.

Korpi, Walter: *Vilda strejker*. En undersökning på uppdrag av Metallindustriarbetareförbundet av vilda strejker inom Metall åren 1945-67.

Larsson, Sven-Olov: *Gruvstrejken i A-pressen*. En undersökning av hur LKAB-konflikten behandlades i några av A-pressens största tidningar. Publicerad i tidskriften *Tiden*.

Lidman, Sara/Uhrbom, Odd: *Gruva*. Intervjuer med gruvarbetare, sammanställda i skönlitterär form. 1. uppl. utkom året innan strejken, 3. uppl. utkom strax efter strejken, något utökad.

[LKAB-strejken 1969-1970](#). Temanummer av tidskriften Zenit om LKAB-konflikten Huvudansvarig Göran Therborn. Ref. i notapparat: Zenit

Schiller, Bernt: *LO, paragraf 32 och företagsdemokratin*. LO:s inställning till §32 i SAF:s stadgar och till företagsdemokrati i ett historiskt perspektiv.

Thunberg, Anders (red.): *Strejken*. ”Röster, dokument, synpunkter från en storkonflikt”.

Westerståhl, Jörgen: *LKAB-konflikten i Radio/TV och dagspress*. ”Studier av nyhetsförmedlingen utförda på uppdrag av Sveriges Radios Styrelse och Arbetarrörelsens Arkiv”.